Ampt Epe

Nr. 153 – september 2005

Redactie: D. Andeweg-Hamer, L. van den Bremen-Jonker, W.J. van 't Einde, H. Tijman-Logtenberg
Redactieadres: D. Andeweg-Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe, redactie@ampt-epe.nl

Het blad verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'.
De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst – Epe – Oene – Vaassen

Postadres Ampt Epe: Postbus 114, 8170 AC Vaassen

Bestuur:

Voorzitter:	E. de Jonge, tel. (0578) 66 22 08 voorzitter@ampt-epe.nl
Secretaris:	H. Stakenburg, tel. (0578) 64 19 12; secretaris@ampt-epe.nl
Penningmeester:	M.L. Endendijk, tel. (0578) 61 30 78 penningmeester@ampt-epe.nl
Leden:	D. Andeweg-Hamer, W.J. van 't Einde, H. Kloezeman, C. Schut, A. Westerink

Lidmaatschap: 11,50 euro per jaar
Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N.-nr. 1383-2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van 'Ampt Epe'.

Een terug- en een vooruitblik

Van de voorzitter

De fietstocht in juni vond plaats op de koudste dag van juni; de deelnemers moesten dan ook afzien.
Maar wat is onze gemeente mooi. Vaassen mag trots zijn op de Oosterhof en de kerk van Oene is een juweeltje. Ook Gortel en Niersen zijn bijzonder mooie plekjes. Een reden te meer om in de toekomst op een hopelijk warme dag nog eens iets te organiseren.

Eind juni heeft het Erfgoeplatform gesproken met vier politieke partijen. Hierna leest u wat de resultaten zijn. Er gloort hoop voor onze monumenten.

Ondanks de vakantieperiode heeft het bestuur niet stilgezeten. Zo werd er nagedacht over het programma voor 2006 en de PR. Ook de redactie zette haar werk voort en slaagde er weer in, dit nummer op te fraaien.
Binnenkort hoopt zij met een meer eigentijds omslag te komen en ook in 2006 wil men vijf nummers uitbrengen. Mogelijk dat er zelfs een extra themanummer komt over De Oosterhof. Wim van 't Einde en ik zijn al bezig met de voorbereidingen. Misschien heeft u er ooit gewoond en weet u nog wat te vertellen of heeft u oude foto's. Meld het aan Wim!

Over enkele weken staat er een wandeling over De Dellen op het programma. Lodewijk Rondeboom, een kenner van het gebied, leidt ons dan over het cultuurhistorische natuurterrein. Ik hoop velen van u (weer) te ontmoeten.

Evert de Jonge, voorzitter@ampt-epe.nl

Mededelingen

Website Erfgoedplatform
Op www.geo.nl/erfgoedplatform-epe kunt u de site van het platform bekijken. Hier vindt u gegevens over de doelstelling, de namen van de deelnemers en de cultuurhistorische agenda.

Jaarverslag 2004 streekarchivariaat Noord-Veluwe
Gewoontegetrouw heeft archivaris G. Kouwenhoven weer verslag gedaan van zijn activiteiten, nieuw verworven archivalia en boeken, bezoekersaantallen en dienstverlening. Zo verwierf het archief (locatie Epe) van het Noord Veluws Dagblad foto's, documentatie en krantenleggers 1976-2003, werden de archieven van school De Hammershoek overgebracht, werden klappers op de huwelijksakten 1863-1922 gemaakt en wordt er gewerkt aan het indiceren van het doopboek Vaassen (17e eeuw-1811). Kouwenhoven zorgde tevens voor het vervolg van de index op ons blad, terwijl hij ook de inventarisatie van het NH-kerkarchief Vaassen afrondde.
Voor zowel genealogisch als historisch onderzoek is dit allemaal goed nieuws; het beste komt nog, want de plek voor het toekomstige streekarchief (dus alles in één gebouw) is aangewezen! Nog even wachten en we kunnen dagelijks terecht in het Eperse archief!

Activiteiten in 2006
Het bestuur heeft voor 2006 al een planning gemaakt. In de winter 2006 staat een lezing in Epe op het programma met als thema 'Bevindelijkheid op de Veluwe in de 19e eeuw'. De spreker, Dr. A. Sulman, promoveerde onlangs op dit thema. Mogelijk dat we een tweede inleider zoeken die juist weer

iets vertelt over vooruitgang in die periode. In dat geval worden het twee korte lezingen met de mogelijkheid wat te discussiëren. We nodigen ook de leden van de omliggende verenigingen uit.
In het voorjaar zal mevrouw E. Tetterode Ravestein, conservatrice van het Veluws Streekmuseum Hagedoorns Plaatse, een lezing verzorgen over klederdracht in onze streken. Dat zal in Oene plaatsvinden.
In mei willen we het IJsselliniemuseum in Olst bezoeken. Nu de Koude Oorlog echt voorbij is, wordt er steeds meer duidelijk over de 'waas van geheimzinnigheid' die er lag over het plan de IJsseldelta onder water te zetten voor het geval dat..... Een stukje recente geschiedenis zien en beleven.
In de vroege herfst organiseren we een dia-avond en in het najaar is de jaarvergadering in Vaassen. We zoeken nog een spreker die de avond vult met een lezing. Mocht u nog ideeën hebben of wensen, laat het ons weten. Wie weet heeft u een goede tip voor een uitje of lezing!

Gietijzeren grafmonument op de Alg. Begraafplaats, Tongerenseweg te Epe (foto Lia Obee)

Erfgoedplatform in gesprek met de politiek
In mei heeft het platform een vlammende brief geschreven aan de politieke partijen over het cultuurhistorisch beleid van de gemeente. Alle aangeschreven partijen hebben hierop gereageerd. Sommige hebben nadrukkelijk toegezegd rekening te willen houden met onze wensen, voor zover dat in de lijn van hun partijprogramma ligt. Nadien heeft het platform

voorgesteld een toelichting te geven, zodat de politiek dit beter kan vertalen in haar programma voor 2006-2010.
Een viertal politieke partijen was bereid ons te ontvangen en te luisteren naar de ideeën over cultureel erfgoed. Er is tijdens de gesprekken gepleit om tot een goede inventarisatie te komen van zowel monumenten als landschappelijk historische waarden. Dit kan enerzijds beleidsmakers helpen en anderzijds een bijdrage vormen tot het behoud van wat van waarde is. Nadrukkelijk heeft het platform gezegd te beseffen dat je niet alles, maar zeker waardevolle (zeldzame) panden en elementen in het landschap, kunt behouden. Dat laatste gaat vaak samen met natuurhistorische/biologische waarden, zodat dit zeker moet gaan lukken.
Het platform heeft goede hoop dat de politiek beseft dat de 3700 leden die het platform vertegenwoordigt, gelijk hebben met: 'Stop met slopen en begin met het behouden'.
U wordt op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen.

Geschiedenis Waterschap Veluwe

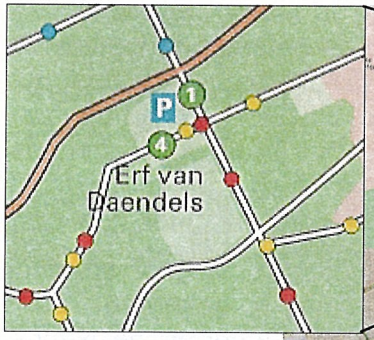
Het Waterschap Veluwe wil de geschiedenis van haar rechtsvoorgangers, waaronder het polderdistrict Veluwe, in boekvorm publiceren en heeft daarbij om hulp verzocht van Ampt Epe.
Het bestuur is daarop ingegaan, zodat er een samenwerkingsverband is ontstaan. Zo verzorgt onze vereniging een deel van de fondswerving om de publicatie -medio 2007- mogelijk te maken tegen een aantrekkelijke prijs. Uitgeverij Matrijs begeleid het uitgeven en zal de beeldredactie op zich nemen. Twee bestuursleden, Dianne Hamer en Evert de Jonge, leveren een bijdrage aan het boek.
Naast het ontstaan van het landschap, bestuurlijke ontwikkeling, bewonersgeschiedenis, dijkbouw, overstromingen enzovoorts zal er ook aandacht worden geschonken aan de IJssellinie, agrarische geschiedenis en natuur en milieu. U wordt op de hoogte gehouden van verdere ontwikkelingen.

Agenda

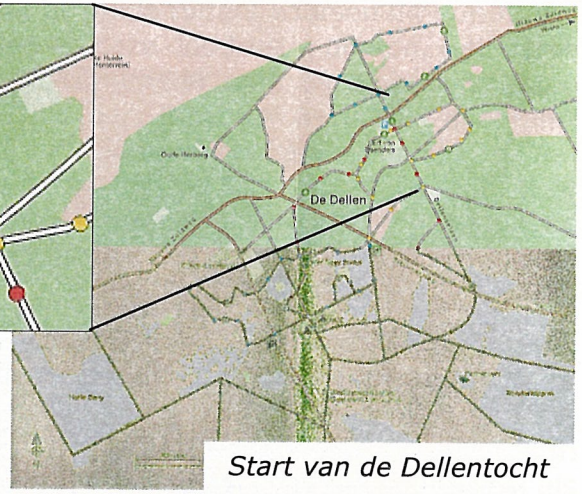
15-10-2005:

Excursie (te voet) in De Dellen o.l.v. medelid L.G. Rondeboom
Verzamelen: 13.45 uur bij het Erf van Daendels, aan de Nieuwe Zuidweg.
Vertrek: 14.00 uur; terugkomst: rond 16.00 uur.

De wandeling van in totaal circa 5-6 km gaat vanaf het Erf van Daendels via de ontginningen van Daendels over de Hessenweg naar de plaats van het voormalige Posthuis/Herberg; vandaar naar het Erf van Buys Ballot en de parkbossen van Buys Ballot. Naast de vele historische onderwerpen komt ook het bos- en heidebeheer aan bod.
Kleding/schoenen: wandelschoenen en een regenjas of paraplu zijn aan te bevelen.
De paden zijn niet geschikt voor rolstoelen.

Erf van Daendels

Start van de Dellentocht

17-11-2005:

Jaarvergadering
en lezing in De Rank, Torenstraat 15, Vaassen (achter de NH kerk); ***zie voor de Agenda blz. 60***.
N.B. De tekst is vanaf circa 10 november in te zien bij Gerrit Kouwenhoven, gemeentearchivaris.

Kozakken in de kerk

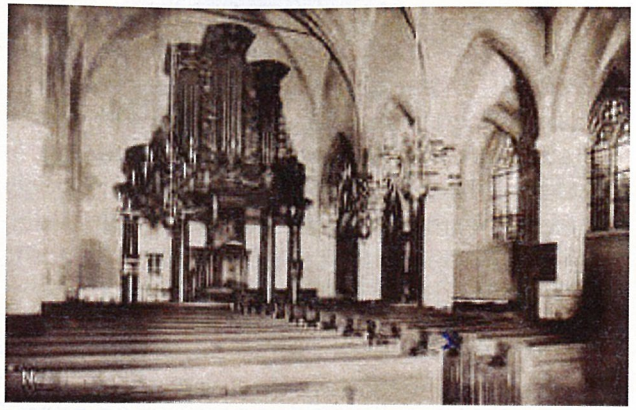
L. van den Bremen - Jonker

In ons aller "Ampt Epe" nr. 150 vinden we in de boekbespreking van G. Kouwenhoven o.a. het boek van Anne Aalders: "Met gevelde lans en losse teugel, Kozakken in Nederland 1813-1814". Dit stukje deed mij in mijn 'eigen archief' duiken, waar ik onderstaand krantenartikel heb liggen, hetwelk me in het verleden eens werd toegespeeld door Gerrit van Lohuizen. Wanneer en in welke krant dit artikel geplaatst werd, kan ik niet vinden. Maar in ieder geval is het een klein stukje Eper historie, dat ik u niet graag wil onthouden.
Mocht u een enkel woord wat vreemd overkomen..., ik heb het letterlijk overgenomen.

Deze illustratie is van de hand van C. Pronk, 1730

De 'Grote Kerk' van Epe is, sedert zijn bouw in de late middeleeuwen, de tijd niet zonder slag of stoot doorgekomen. Zo was er in de Napoleontische tijd een schare Russische kozakken in het grote kerkruim gelegerd, wilde heren, van wie men waarschijnlijk niet zoveel had vernomen als het geen

bevrijders waren geweest.
Die kozakken, van oudsher een steppevolk, namen het leven gemakkelijk op. Was het bijvoorbeeld etenstijd, dan verzamelden zij zich tot een kleurige, barbaarse groep op het kerkplein. De oude kronieken vergeten niet te vermelden, dat de bevrijde Epenaren met grote ogen over elkaars schouders deze zittingen gadesloegen. En wel hoofdzakelijk, omdat de wilde ruiters kaarsen uit hun ransel te voorschijn haalden en deze doodrustig opaten. Het waren kaarsen van circa 30 centimeter lang en de consumenten hadden er een hele hap aan. Blijkbaar waren het noodrantsoenen, want de eters trokken soms ietwat zonderlinge gezichten, zo zegt de kronikeur verder. Verder knoopt hij er nog een lang verhaal aan vast, waaruit blijkt, dat dit de fleurige afdeling vormde uit het doen en laten der berenmutsen.

Er zaten aan hun verblijf ook schaduwkanten voor Epe. Want niet zelden gingen ze de kerk binnen, deden de grote deuren secuur op slot en maakten daarbinnen een hels kabaal, waarvan de rauwe geluiden royaal door de muren drongen. Wat zij deden, is – vreemd genoeg – nergens als ooggetuigenverslag opgetekend. De dorpelingen hielden zich wijselijk op een afstand.
Toen die vreemde mensen met hun mongolenogen goed en wel hun biezen hadden gepakt, waren de dorpelingen veel te blij, dat hun kerk er nog stond. Inderhaast ingestelde

controle bracht evenwel aan het licht, dat de kozakken de kerk van Epe wel degelijk hadden 'gemerkt'. Want van de zuilen in het schip van de kerk waren flinke stukken afgeslagen en zelfs het doopvont was niet onbeschadigd uit de slag gekomen. Wat voor de hand lag, is toen, met hier en daar een klein voorbehoud, als historisch feit opgetekend. Namelijk, dat de kozakken tijdens wilde dansen als dollen met hun sabels op het kerkinterieur inhakten, dit laatste bij wijze van wapenschouw.

En zoals veelal in dergelijke gevallen gebeurt, heeft ook Epe dit stukje verleden geconserveerd, al is het dan werk van vreemde, schendende handen. Niet echter om het te exploiteren, zoals in andere oorden bijvoorbeeld de inktvlek uit de pen van een groot man ieder jaar wordt bijgeschilderd. Er zijn waarschijnlijk niet eens veel mensen, die van deze Eper bezienswaardigheid op de hoogte zijn.

Daarom nog eens: de Hervormde Kerk in het hart van het dorp, zuilen en doopvont beschadigd door sabelhouwen van Russische kozakken.

Het hardstenen doopvont uit de 15e eeuw.
De illustraties op blz. 6 en 8 zijn overgenomen uit "Epe en Oene 800 jaar", samengesteld door G.S. van Lohuizen, W. Terwel en F. Zandstra, onder de vlag van Ampt Epe

'Canadese' oorlogsherinneringen

Janny de Jong - van 't Land

Ook vanuit het verre Canada ontving de redactie oorlogsherinneringen, ons toegestuurd door Janny (de Jong)-van 't Land – herinneringen uit de tijd dat ze nog in Epe woonde. De familie Van 't Land was destijds in heel Epe bekend vanwege hun kruidenierszaak, annex verkoop van brandstoffen en veevoeder, op de hoek Beekstraat/ Willem Tellstraat (nu Hans Snor). De familie emigreerde begin jaren 50 naar de provincie Alberta in Canada.

De familie Van 't Land voor hun vertrek naar Canada; rechts: Lies Overbosch, dienstmeisje

Mijn naam is Janny de Jong, nee van 't Land. Ik was bijna 5 jaar, toen de oorlog uitbrak en had natuurlijk niet in de gaten hoe ernstig dit was met alle vreselijke dingen die in de komende vijf jaren zouden gebeuren.

Ik herinner mij dat de Duitse soldaten ons dorp binnenmarcheerden. Marcheren en zingen konden ze. Voor een kleine

peuter heel opwindend.

Een paar jaar later, toen mijn vader onderduiken moest, werd ons de ernst bekend. Vader weg, we wisten niet waar hij was en wat hij deed. Ook al ben je 7 jaar, je mocht niets weten. Voor mijn moeder was dit een hele zware tijd. Zij droeg de verantwoording nu van de zaak. Dan verdween er weer wat personeel en kwamen doofstomme mannen werk doen. Wij als kleine kleuters mochten niet weten dat dit Engelse piloten waren, neergeschoten door de Duitsers. Op deze manier werden ze een paar dagen verstopt in een bedrijf, totdat er een veiliger plaats voor hen gevonden werd.

TODAY

Hiding places

For most of the Second World War, Cornelis van't Land's house and businesses in Holland were hiding places for extermination-bound Jews, work camp-destined Dutch men and Allied personnel.....B4

Ook heeft mijn vader twee joodse families geholpen met onderduiken, zover ik weet: de familie Simon Frank en Jaap Cohen. Waarschijnlijk waren er meer, maar daar weet ik de namen niet meer van. Af en toe kwam vader 's nachts thuis en kon hij zijn kinderen (slapend) zien, maar wij wisten nooit dat hij thuis was.

Mijn moeders trouwe hulp Lien Overbosch was een grote steun voor mijn moeder, alhoewel zij koerierwerk deed, waarvoor zij ook nog in de gevangenis gezeten heeft. Een oom van ons had een mank been en kon niet actief aan de oorlog deelnemen; hij kwam moeder af en toe helpen met de administratie van de zaak.

Toen vader al een poosje weg was, kregen wij nogal eens huiszoeking. Mijn zuster Betty en ik waren zo bang als de

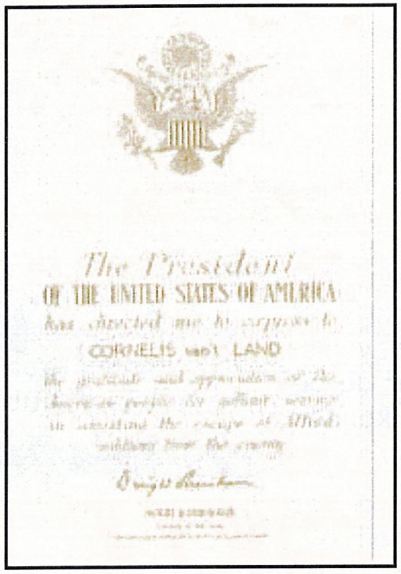
Duitse soldaten de dekens van ons bed trokken om te zien of vader daar ook was. Het was voor ons allen een bange tijd.
Doordat mijn vader als jongeman in Canada geweest was, sprak hij Engels, wat heel goed van pas kwam, als zijn groep neergeschoten piloten moest zoeken. Dan floot of neuriede hij het Canadese volkslied; dat was het teken voor de piloten dat ze voor de dag konden komen.

Wat een feest, toen vader op de motorfiets thuiskwam. Hij had een blauwe overall aan van de L.K.P. Alle mensen waren op straat. Ik was toen bijna tien jaar en herinner me dat goed.

Ook dat ik de eerste klassen van de lagere school in de consistorie van de Gereformeerde Kerk gehad heb. En dat Engelse soldaten, die door vader verstopt waren, dozen met wit brood en chocolade en een paar prachtige poppen voor Betty en mij brachten.

Het was inderdaad een heel groot feest. Toen ik voor de eerste keer na onze emigratie terugkwam in Epe, kwam ik de heer Simon Frank op straat tegen. Toen hij wist wie ik was, omhelsde hij mij en met tranen in de ogen en ontroerde stem zei hij: "Als het niet door jouw vader was, stond ik hier niet. Wij zullen hem ons leven lang dankbaar zijn." Iedere keer als mijn ouders in Epe kwamen, bezochten zij de familie Frank.

Sommige van deze gegevens zijn ons later verteld. Er zijn ook ergere dingen gebeurd die vader ons niet wilde vertellen. Vele van zijn mede-onderduikers zijn gepakt en gefusil-

leerd.

Tot zover het verhaal van Janny de Jong.

Tot slot

Graag willen wij dit artikel afsluiten met de slotwoorden uit een artikel dat verscheen in Veluws Nieuws bij het vertrek van het gezin naar Canada.

"In de rol die de heer Van 't Land in de plaatselijke samenleving heeft vervuld, springt vooral naar voren zijn goede werk in de illegaliteit. Hij was o.m. commandant der Binnenlandse Strijdkrachten in deze streek en is als zodanig na de bevrijding enkele weken bekleed geweest met het hoogste gezag in de gemeente. Het was in die dagen, dat hij als lid van een driemanschap deelnam aan de oprichting van de Veluwsche Uitgeversmaatschappij N.V. en daardoor mede het initiatief nam tot het doen verschijnen van Veluwsch Nieuws."

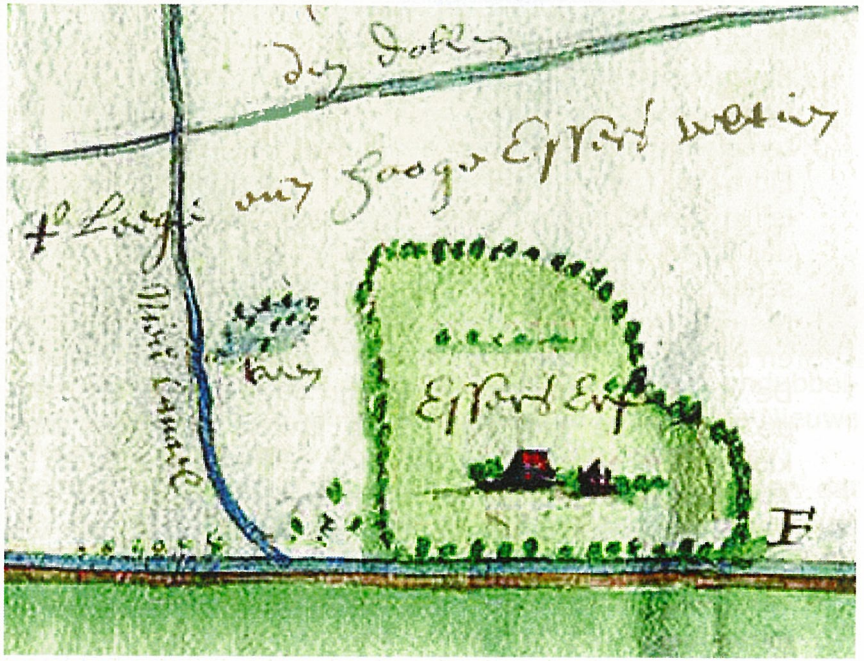
45 jaar getrouwd

P.S. (redactie): Het bekende boek 'Verzet in Epe' van de hand van W. Veldkamp geeft meer informatie over ondergrondse activiteiten in Epe.

Den Esschert (1)

Een kleine geschiedenis van mens en plek

D. Snieder[1]

Inleiding

Op het punt met de (Amersfoort-)coördinaten 481.927 en 198.443[2] bloeien in het voorjaar een zestal polletjes sneeuwklokjes.

Niets bijzonders... tot men zich realiseert dat ter plekke geen sprake is van een beschaduwde, grazige grond, waar sneeuwklokjes zich normaal gesproken ophouden[3]: het be-

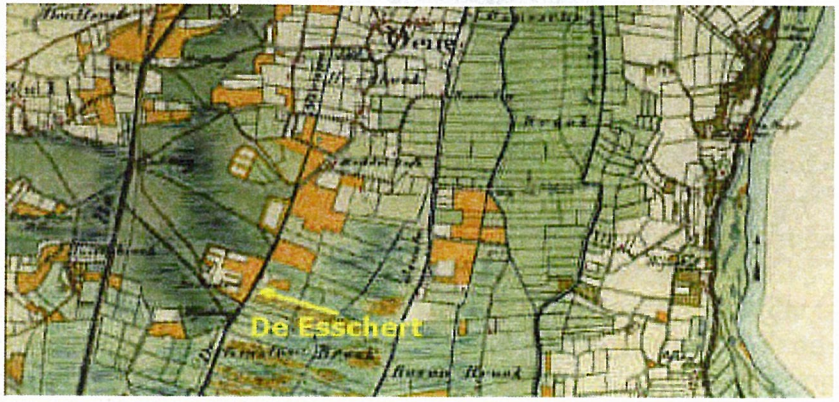
doelde punt ligt midden in een open weiland, omringd door andere weide- en maïspercelen.
Verslepen van grond kan natuurlijk ongemerkt ook transport van bolletjes van sneeuwklokjes inhouden. Uit de verklaringen van een vroegere buurtbewoonster is in dit verband alleen bekend dat bij de ontginning van de laatste heide (rond 1911?) in dit gebied, volop met grond is gesleept.

Een andere mogelijke verklaring sluit aan bij gegevens van Otten (2002): dichtbij de plek van de huidige woonboerderij Esschertsweg 13 heeft een voorganger gestaan[4].
Bovengenoemde sneeuwklokjes zouden dan bijna een eeuw ter plekke stand hebben gehouden. Volgens de Ecologische Flora van Nederland is dat eerder in een bos in een duinvallei in Wassenaar mogelijk gebleken[5]. Probleem is evenwel dat Otten de voorganger lokaliseert ten noorden van de Esschertsweg en dan ruim honderd meter ten westen van de Nieuwe Wetering. De afstand tussen de huidige groeiplaats en de vroegere tuin zou dan circa 200 meter bedragen.
De voorlopige conclusie moet zijn dat voor het bestaan van de genoemde groeiplaats van enkele polletjes sneeuwklokjes vooralsnog geen sluitende verklaring te geven is.
Anderzijds lijken er aanknopingspunten te zijn voor een nader onderzoek. Met name naar de precieze(re) plek van de eerdere bebouwing. Deze zoektocht leidde in een aantal verschillende richtingen tot vermeldenswaardige zaken. In dit artikeltje wordt daarover bericht.

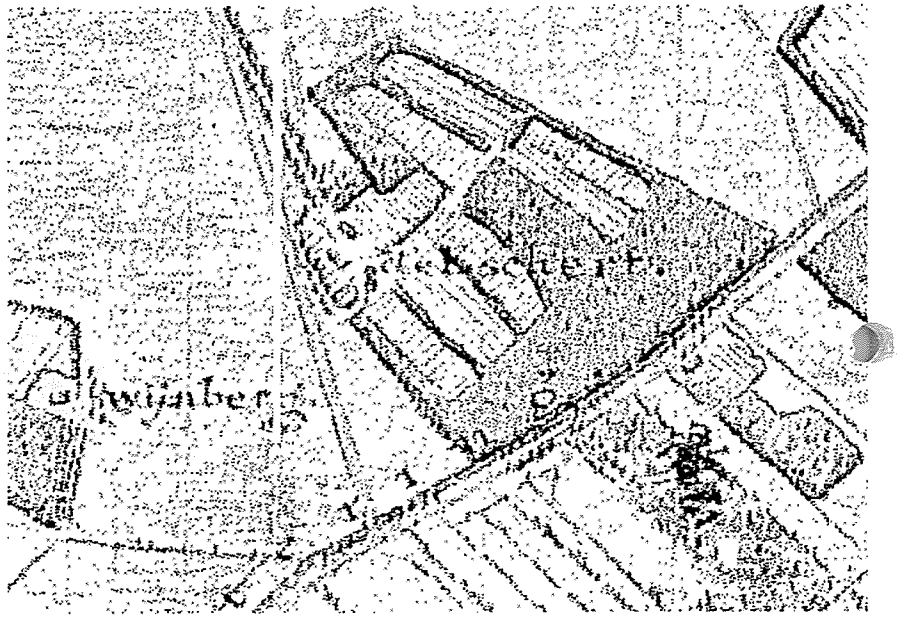
Stappen in de tijd

Stap 1
In het verpondingsregister 1660[6] wordt geschreven *Het erve den Essert toebehorende Jor (=* jonker*) Lennep cum suis*.
Op een geografische schets uit 1640[7] van de omgeving van het Vossenbroek staat *Essers Erf* weergegeven met een

boerderij of schuur en nog een getimmerte. Het gebied meteen westelijk hiervan heet *'t laage en hooge Essers Veltien.*
Op een soortgelijke, wat schematischer schets uit 1634[8] is ter plekke geen schuur of getimmerte afgebeeld en heet hetzelfde gebied westelijk van het Essers Erf *'t gemeene Es-*

sers Veltien. Op beide schetsen wordt Essers Erf ondubbelzinnig afgebeeld in het gebied tussen de Grift en de Nieuwe Wetering, strak tegen de Nieuwe Wetering aan.
Behoudens tegenbewijs wordt voor zeker aangenomen dat het dezelfde locatie is, waar op het kadastrale minuutplan van 1832[9] 'Den Esschert' met de meeste van de bijbehorende percelen is getekend.
De afstand tussen het meest oostelijke en het meest westelijke punt van de landerijen van 'Den Esschert', gedeeld door de afstand tussen de Grift en de Nieuwe Wetering, levert voor de schets uit 1634 de waarde 0,43 op. Voor de schets uit 1640 is die verhouding 0,45 en voor het minuutplan van 1832 omstreeks 0,41.
Voor de verhouding 'grootste oost-west afmeting' gedeeld door de 'grootste noord-zuid afmeting' van dezelfde landerijen zijn voor de drie genoemde kaarten de volgende waarden berekend: 0,96 respectievelijk 0,96 en 0,83.

Deze cijfers mogen onzes inziens uitgelegd worden als een aanwijzing dat er al in 1634/1640 sprake was van een serieus boerenbedrijf, met in de kern mogelijk een omvang van een 15 tot 17½ ha.

De verponding voor *Erve Den Essert* bedroeg tussen 1660 en 1675[10] 9 gulden, 10 stuivers en een achttal penningen. Vergelijking van dit bedrag met de verponding rustend op erven in de omgeving levert opnieuw een aanwijzing op dat in de 17e eeuw ter plekke zeker niet sprake was van een keuterbedrijfje. Gegevens over het grondgebruik of de verkaveling in die tijd ontbreken mij volledig.

Stap 2

Na een grote stap in de tijd -voor de hele achttiende eeuw zijn mij vooralsnog slechts enkele fragmentarische bronnen bekend- is vanaf begin 1800 stelselmatig in en via het archief van het Kadaster te Arnhem èn in en via het Gemeentearchief te Epe informatie over eigenaars, verkaveling en gebruik te achterhalen[11]:

- *1809.*

In dat jaar staat Lulof Riphagen in *het register van alle Landerijen, zig als Eijgendommen bevindende onder de Gemeente Epe* genoteerd[12] als eigenaar van 7 percelen bouwland en 3 percelen bosgrond *op Den Esschert*, gelegen in de Zuuker voorlanden. De omvang bedraagt 14 morgen en 3414 roeden (= een 17 ha[13]).
Ter plekke werden geen percelen als weiland geregistreerd.
Op *de Topografische kaart van de Veluwe en Veluwezoom*[14] is deze beschrijving precies zó in kaart gebracht. Riphagen bezit wel elders in Epe een enkel wei- en hooiland.
Vooralsnog is mij onbekend, wanneer Riphagen eigenaar is geworden. Hij overlijdt op 19-02-1810. De *gereede (*= roerende*) goederen* van de huwelijksgemeenschap worden op 29-11-1811 openbaar verkocht onder leiding van een waarnemend keizerlijk (!) notaris.
Eerst op 29-07-1820 worden de onroerende goederen gescheiden. Den Esschert met de omliggende landerijen en houtgewas wordt daarbij gewaardeerd op f. 4.700,=.

- *20-09-1820*

De weduwe van Lulof Riphagen verkoopt haar deel van de nalatenschap aan haar zoon Lucas. Het betreft *de boenerenerve den Esschert, staande en gelegen in de Buurtschap Zuuk, bekend aan de eene zijde de Nieuwe Wetering en aan de andere zijde het gemeene veld, ten kohiere van verponding bekend onder nr. 227.*
Deze omschrijving van de ligging sluit naadloos aan bij de ligging, zoals weergegeven op eerdergenoemde schetsen en minuutplan. Het overgrote deel van de koopprijs wordt gebruikt voor de betaling van onafgeloste leningen.

- *11 en 25-11-1828.*

Lucas Riphagen verkoopt Den Esschert publiek aan Hendrik B. Bomhof, gehuwd met Grietje Riphagen. Koopprijs f. 6.330,=, waarvan contant f. 3.300,= betaald wordt. Op dat moment luidt de omschrijving van Den Esschert: *een woning (!), twee schuren, twee zaadbergen en varkenschot, met hof en deels omliggende zaai-, wei- en hooilanden*.
Er wordt niet over bos- of houtpercelen gesproken (maar zie hieronder).

In 1828 zijn de landerijen nog niet kadastraal genummerd: ze worden bij naam genoemd, bv. zaaikamp 'Achter den Berg', zaailand 'de Vierakkersbosch', een kamp zaailand 'de Achterste Kamp', 'de Heetkamp', etc.
Zoals de kaart van M.J. de Man (zie eindnoot 14) en het kadastrale minuutplan van 1832 overduidelijk illustreren, mag ook in deze situatie *kamp* opgevat worden als een omwald en/of door houtgewas omheind stuk grond. De *Chromotopografische Kaart in Bonneprojectie*[15] wekt zelfs de indruk dat de zaailanden compartimenten zijn in een bosachtig geheel.

Het was mij (nog) niet mogelijk alle perceelsnamen met voldoende zekerheid te koppelen aan de percelen op het minuutplan van 1832: hoewel het oppervlakte van de percelen in zijn totaliteit ongeveer gelijk was, verschilden de opgegeven oppervlakten van de afzonderlijke percelen in 1828 veel van die van 1832.

Kijkend naar het minuutplan van 1832 kan over de naam 'de Kromme Akkers' weinig misverstand bestaan: vier jaar later zal dat het kadastrale perceel K328 worden.
Met enige zekerheid durf ik ook te stellen dat het weiland met de naam 'De Lage Esschert' vier jaar later het kadastrale nummer K293 krijgt toegewezen. Dit weiland zou dan exact liggen op de plek waar op de eerdergenoemde schets uit 1640 *'t laage* (Essers Veltien) staat geschreven. Een en ander impliceert dat genoemd weiland ergens tussen 1811

en 1828 door een deelontginning van het gemene veld is ontstaan.

Denkbaar is dat de loop van de gegraven tochtsloot Nieu Canael (zie de schets uit 1640) ter afwatering van het Vossenbroek langs de zuidzijde van het nieuwe weideperceel liep: in het laagste gedeelte van het gemene veld. Het is overigens niet waarschijnlijk dat de huidige afwateringssloot ter plekke deels nog in de bedding van het Nieu Canael ligt.

De kadastrale legger van 1832 vermeldt inderdaad dat Hendrik B. Bomhof eigenaar van Den Esschert en omliggende percelen is. Het bedrijf is dan ongeveer 33 ha groot, bestaande uit weide (± 7 ha), ongeveer 9 ha (loof)bos/hakhout, circa 7 ha bouwland en 1 ha dennenbos en op andere locaties hooiland (± 8½ ha).
Acht van de twaalf percelen wei- en bouwland worden belast volgens het lage tarief van klasse 4. De opbrengstpotentie van deze percelen wordt dus laag ingeschat. Op dat moment is den Esschert derhalve duidelijk een gemengd bedrijf, rustend op minstens drie pijlers: houtteelt/-producten, akkerteelt (o.a. met graangewassen, want twee zaadbergen op het minuutplan ingetekend) en veehouderij.
Gelet op het varkensschot zullen een aantal varkens deel hebben uitgemaakt van de veestapel. Voor de aanwezigheid van schapen zijn geen aanwijzingen gevonden.

Slechts in een akte uit 28-02-1855 (zie hieronder) is er een algemene, niet geconcretiseerde verwijzing naar *geregtigheden in de Buurtgronden*.
Met allerlei slagen om de arm is daarom met behulp van gegevens uit Drentse esdorpen[16] alleen de omvang van de rundveestapel ingeschat. De uitkomst daarvan is een 5 tot 7 runderen en een viertal stuks jongvee. In het midden moet blijven of het ging om melkvee, om mestvee of om een mix van beide. *(wordt vervolgd)*

Voetnoten:

[1] *Adres auteur: Kollenberg 44 te –what's in the name– Esch*
[2] *Dank aan de heer E. de Boer, werkgroep Planten, KNNV-Epe*
[3] *Heukels, Van der Meijden, Flora van Nederland, 20e druk, pag. 483*
[4] *D. Otten, Veldnamen en oude boerderijnamen in de gemeente Epe, pag. 129*
[5] *Weeda c.s., Nederlandse ecologische flora, deel 5, pag. 6*
[6] *Verpondingsregister 1660, Oud Archief Epe, inv.nr. 59A, pag. 21*
[7] *Algemene Kaartenverzameling R.A.G., nr. AKV 845*
[8] *Idem, nr. AKV 503*
[9] *Kadastrale Atlas Gelderland 1832, Gem. Epe en Oene, sectie K, Over de Grift; met bijbehorende aanwijzende tafelen. St. Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, 1993*
[10] *Verpondingsregisters 1660, 1664, 1667 en 1675. Oud Archief Epe, inv.nrs. 59A, 59, 60 en 61*
[11] *Dank aan archivaris Kouwenhoven en mijn Kadaster-ondersteuners*
[12] *Oud Archief Epe, nr. 56*
[13] *J.M. Verhoeff, De oude Nederlandse maten en gewichten, A'dem, 1983*
[14] *Kaartnr. 32. M.J. de Man, Verkend en getekend 1811 en 1812*
[15] *Historische Atlas van Gelderland. Kaartnr. 374; verkend 1865/-1871, herzien 1886/1907, ROBAS, 1989*
[16] *Th. Spek, Het Drentse esdorpenlandschap, 2004. Bijv. pag. 485, 490 en 492*

Schenking

Van de nabestaanden van Paul Terwel (uitgeverij Gelre) te Vaassen mochten wij via Wim van 't Einde het volgende in ontvangst nemen: *Diverse oude nummers van Ampt Epe, een aantal boeken zoals 'Het verleden herschreven' door Willem Terwel, enkele uitgaven van de 'Concept Beschrijving des Ampts Epe' alsmede een alleraardigst boekje 'Een eindje meelopen' over het dienstverband 1971-1993 van pastor Ter Meulen te Vaassen.* Hiervoor hartelijk dank.

Heeft u thuis voor u overtollige, maar voor onze historische vereniging waardevolle publicaties of foto's, neemt u dan contact op met de archivaris van Ampt Epe, de heer C.G. Schut, tel. 0578 – 573643.

60 jaar geleden

Uit het dagboek van Jan van't Slot (3)

In Ampt Epe nummer 151 en 152 plaatsten wij reeds een tweetal artikelen, met dank aan J. Proper.

Woensdag 18 April 1945.
Het dorp is nog in feestroes. Vanmiddag in Apeldoorn geweest. 'k Wilde zien of mijn auto er nog was. Bij het heengaan werd aan de A'doornseweg een Mof begraven; hij had er drie van de ondergrondse neergeknald, voordat hijzelf er het loodje bij legde. 'k Vroeg of ik een foto mocht maken. "Ah, yes, O.K." Keurige uniformen hebben die Tommy's.

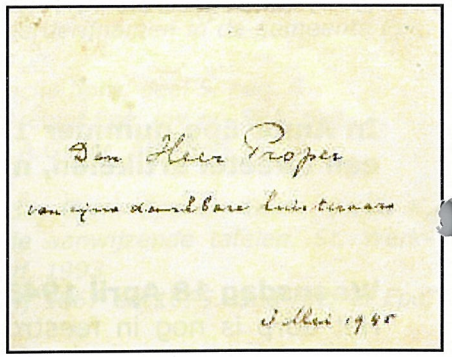
Zondag 22 April 1945.
Verleden week zaten we nog in angst en vreze de komende dingen af te wachten en nu zijn we al aan de bevrijding gewend. Burgemeester Diepenhorst is terug, heeft zijn ambt weer opgenomen; een proclamatie tot de gemeenteambtenaren is overal gepubliceerd.

Radio-uitzendingen op de Koekoek

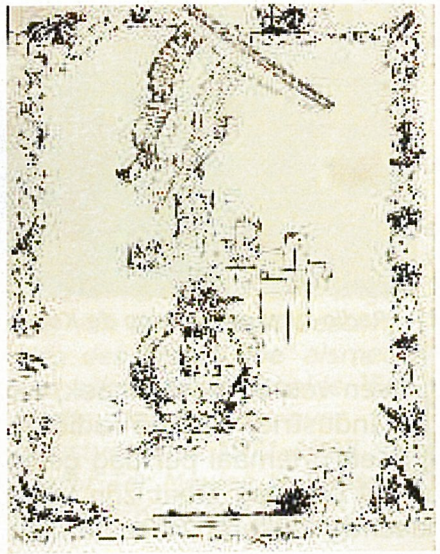
Tegenover het voetbalveld, even voorbij Vossenhoek, woont Proper, de elektricien van de Industrie, die een radiotoestel heeft met accuvoeding. Hij geeft driemaal per dag gelegenheid tot luisteren. En driemaal per dag staat zijn voortuin stampvol mensen, die aandachtig luisteren naar de nieuws-

berichten van de B.B.C, naar Radio Oranje of naar de zender Herrijzend Nederland. De luidspreker staat boven in een slaapkamerraam.

Radio Oranje begint met:
"Hier Radio Oranje, de stem van strijdend Nederland. Goedenmiddag, landgenoten in het Vaderland, in Oost en West, op zee of waar ook ter wereld..."
En het was een heel aparte sensatie deze bekende woorden zo keihard te horen uitzenden. Hoe dikwijls hadden Driekus en ik niet dicht bij de luidspreker in het varkenshok in alle stilte geluisterd naar diezelfde woorden.

Enveloppe met inhoud gekregen van dhr. Katwijk voor het weergeven van de radioberichten tijdens en na de bezetting, aangeboden bij het planten van de Bevrijdings-

En hoe hadden we dan de luidspreker zo zacht mogelijk gezet, dat toch vooral geen geluid te ver door zou dringen. En nu davert het over 'de Koekoek':
"Hier Radio Oranje, de stem van strijdend Nederland". En de berichten zijn zo gunstig, opwindend bijna.

Pentekening van Jan van 't Slot

De bom

Mevr. D. Bourgonje

Vlak voor de bevrijding raakten sommigen nog betrokken bij de oorlogshandelingen. Wij mogen beschikken over een ooggetuigenverslag van een bewoonster van een huis aan de (nu) Zwarteweg tegenover de 'Wattenfabriek'.

Deze foto (circa 1935) toont de vier huizen aan de Zwarteweg; de familie Bourgonje woonde in het meest rechtse huis.

Zondag 8 april 1945 was een stralende dag, echt een voorbode van de komende lente. Alleen de omstandigheden in Nederland waren niet zo stralend als het weer. Ons land leed nog steeds onder de Duitse bezetting.

Ik was toen een meisje van twaalf jaar en woonde met mijn ouders, twee jongere broertjes en een zusje van twee jaar in een van de vier woningen (het waren er toen nog vier) bij de 'Wattenfabriek' in Emst. Ons huis stond aan de zijde van de spoorlijn waar nu het fietspad is aangelegd.

Die spoorlijn was op verschillende plaatsen vaak het doelwit van bombardementen om te voorkomen dat de Duitsers er hun munitietransporten over konden vervoeren.

Zulke bombardementen werden ook uitgevoerd op zaterdag 7 april in de buurt van de Eekterweg. Ook toen rinkelden in de hele omgeving alle ramen en bij ons thuis vielen de lampen in stukken naar beneden. Wij kinderen waren erg bang en onrustig. Mijn ouders besloten dan ook die zondag naar familie te gaan die op een boerderij woonde. Het was daar lang niet zo gevaarlijk en we hebben de hele middag lekker met neefjes en nichtjes buiten gespeeld.

In de late namiddag gingen we weer naar de Zwarteweg. Mijn vader ging met mijn broertje naar het schuurtje bij de vijver (het Vlasveld) om de kippen en de konijnen te voeren; moeder ging pap koken op de kachel in de woonkamer, want brood was er niet meer. De rantsoenbonnen waren waarschijnlijk op. Ik had een spannend boek en ging zitten lezen. Plotseling kwamen er vliegtuigen heel laag overvliegen en begonnen te schieten, meestal een teken dat er een bombardement in aantocht was; op deze manier kreeg je nog even de kans om een veilige plaats op te zoeken. Die kans kregen we niet, want gelijk vielen de bommen.

Foto van de resten van het huis. Het getroffen huis is niet meer opgebouwd.
De foto's zijn afkomstig uit de prive collectie van de familie Bourgonje.

Mijn broer en ik waren snel naar de keuken gevlucht, tussen de muur van de schoorsteen en de kelder waar onze schooljassen hingen; daar kropen we altijd onder als er sirenes gingen. Ineens was er een oorverdovend lawaai van neerstortende muren. Moeder had mijn zusje snel opgepakt en schreeuwde: "Snel naar buiten", maar dat viel niet mee. We moesten over hoge bergen puin klimmen.
Mijn vader die dit vanuit de verte bij het schuurtje zal gebeuren, was verlamd van schrik en dacht: "Daar komt niemand levend uit". Buurman Stouten was het eerst buiten en riep naar mijn vader: "Kom maar gauw hier naar toe; ik zie ze allemaal!"

Moeder bloedde hevig en werd snel meegenomen voor eerste hulp, wij werden naar de schuilkelder gebracht. Er waren twee schuilkelders: Eén voor de mensen van de fabriek en één voor de omwonenden. Die schuilkelders waren half ondergronds. Er was er één gebouwd langs het beekje van de boomgaard en de andere kelder was bij de ingang van de houten villa in het paardenweiland. Er zat zelfs een bedstee in.
De bommen hadden echter hun werkelijke doel gemist, de spoorlijn was niet geraakt. Eén is er terechtgekomen bij ons in de tuin waar nu de blauwspar staat, en had een enorm gat in de grond geboord. Daar is later al het puin van ons huis ingestort en heel veel glas van de fabriek. Een andere bom is aan de andere zijde van de spoorsloot terecht gekomen en is niet afgegaan. Dat was de bom die op 16 september 1997 is opgegraven.

Ook bleek weer eens hoe belangrijk verbandstoffen zijn, want moeders arm was door een bomscherf geraakt en moest elke dag door de dokter verbonden worden. Gelukkig kreeg ze van de toenmalige baas een voorraad verband en watten en daar was de dokter maar wat blij mee, want zijn voorraad was bijna op en nieuw materiaal was voor hem

niet zo eenvoudig te krijgen.

Een week later in de vroege ochtend van 17 april 1945 werd er nog hevig gevochten in de richting van Apeldoorn. Het schieten was nog goed te horen. Toen opeens werd het stil. Enige tijd later hoorden we een motorrijder over de dorpenweg komen. Al snel kwam het nieuws: het is een Canadees! Later bleek dat het Roger Jean Marie, de voor Vaassen zo bekend geworden Canadees, is geweest. Hij kwam eindelijk de bevrijding inluiden. Eind mei keerden we terug naar de Zwarteweg, waar de naastgelegen woning was vrijgekomen.

Naschrift:
De familie Bourgonje beschouwt het nog steeds als een wonder dat de in huis aanwezige kinderen ongedeerd bleven. De schrijfster en haar broer hadden zich verschanst tegen een muur die omvergeblazen werd, op een klein gedeelte na. Precies dat stukje waar zij stonden. De jongste zus die in de kamer lag, was bedolven onder glas. Zij kwam er ongedeerd onder vandaan.

Reactie op 'Broken Wings' / 151

In het artikel 'Broken Wings' in Ampt Epe nr. 151 is een fout geslopen, waarop enkele lezers ons attendeerden. Het onderschrift bij de foto op blz. 12 had moeten luiden: "Britse vliegers op weg naar huis".
Het door ons geplaatste onderschrift (Duitse parachutisten in de aanval) hoort bij nevenstaande foto.

Erfgoedplatform opent website

Met medewerking van www.geo.nl en de ontwerper Harry Breden uit Vaassen heeft het Erfgoedplatform in de gemeente Epe een eigen website: http://www.geo.nl/erfgoedplatform-epe. Naast gegevens over de doelstelling en de namen van de deelnemende verenigingen, stichtingen en gilden, vindt u er ook de cultuurhistorische agenda van de dorpen.

Zoals wellicht bekend, heeft het eind 2004 opgerichte platform recent alle politieke partijen opgeroepen meer aandacht te besteden aan ons historische erfgoed.
In juni jl. heeft de nieuwe instelling met een aantal partijen rond de tafel gezeten om haar standpunten en wensen te verduidelijken. Ongetwijfeld heeft u via de media ook het antwoord van de politiek vernomen.

Het platform vindt dat er al genoeg is afgebroken in de gemeente en streeft naar behoud van het overige. Als vertegenwoordiger van ruim 3700 in de gemeente wonende leden vertegenwoordigt zij een grote groep. Daar kan men nu niet meer omheen, aldus de coordinatoren Elke Tetterode Ravestein en Evert de Jonge.

Broken Wings
Daams' molen, Vaassen
Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland. (V.B.B.N.)
Groei en Bloei afdeling Epe-Heerde
Stichting Oud-Vaassen
St. Behoud Korenmolen Werklust, Oene
Stichting Vaassen Reünie
Historische vereniging Ampt Epe
Dialectkring Gemeente Epe
St. tot behoud van de Veluwse Sprengen en Beken
Sint Maartensgilde
Veluws Streekmuseum Hagedoorns Plaatse
De Veluwse Midwienterhoornbloazers

Ophef om het Vossenbroek (1)

Evert de Jonge

Ten oosten van Emst ligt het natuurgebied Vossenbroek dat door het graven van de Grift (14e eeuw) min of meer zijn huidige grenzen kreeg. Ten zuiden, westen en noorden lagen achtereenvolgens de Lobrink, Emsterenk en Westendorp en ten oosten de buurschap Zuuk en het Vaassensebroek. Slecht eenmaal veranderde de situatie, toen in 1829 het Griftkanaal gegraven werd. Maar tot ver in de 20e eeuw zou het gebied onaangetast blijven. Ronduit ingrijpend was de aanleg van de A50 waardoor een deel van het gebied afgesplitst werd en de gelijknamige boerderij door het asfalt van de rest gescheiden werd. Ondanks het razende verkeer maakt het gebied een relatief rustige indruk. Je kunt er mooi wandelen, maar in sommige jaargetijden maakt wateroverlast dat onmogelijk.

De rust die er nu heerst, doet niet vermoeden dat het er eens heet aan toeging in en om het Vossenbroek.
In de 17e eeuw zouden de gemoederen over het gebied tot driemaal toe hoog oplopen. De oorzaak was (toen ook) wateroverlast. En dat is niet zo vreemd. De Veluwe mag dan bekend staan als een heuvelachtig gebied, waar regenwater snel wegzakt of naar lager gelegen delen stroomt, een groot deel bestaat uit polders. Daar moet het water via sloten en weteringen afgevoerd worden naar de IJssel en dat gaat in waterrijke perioden maar langzaam. Bij overvloedige regenval of smeltwater is dat een waar probleem. De laagste gebieden tussen de heuvelrand en de IJssel stromen dan geregeld over, wat in het verleden leidde tot misoogsten. Door dijkbouw, sluisjes en afwateringskanaaltjes is de overlast

beperkt. Gelukkig waren er ook natuurlijke opvanggebieden -ken uw tijd- waar water kon blijven staan. Een dergelijk gebied was het Vossenbroek. Het werd omschreven als een waterig gebied waarvoor de bezitters geen grondbelasting schuldig waren vanwege de geringe economische waarde.

De ophef om het gebied begon, toen circa 1590 de Van Steenbergens zich vestigden in het Vaassense. Het ondernemen zat hen in het bloed. Zij exploiteerden een koperslagerij en maakten gebruik van groeiende vraag voor de oorlogsindustrie. De winsten waren enorm, zodat stamvader Jan van Steenbergen moest gaan investeren in nieuwe objecten. Hij kocht zodoende het Vossenbroek, bestaande uit de boerderij Havercamp, gelegen aan de rand van het gebied, en globaal 40 hectare (waterrijk) gebied. De omwonenden vonden het een slechte investering.
In eerste instantie deed Jan weinig met zijn aanwinst. Pas na Jans dood wilden zijn zonen, Dr. Marten en Mr. (koperslager) Wijer, iets met het Vossenbroek doen. Zij lieten, parallel aan de Grift, een dijk aanleggen die in de volksmond al snel naar Marten vernoemd werd (Mr. Marten van Steenbergensdijk). Tevens werd er een molentje gebouwd waarmee overtollig water de Grift in werd geschept. Op zich geen probleem voor de omwonenden. Pas toen de broers een tweede stap in het rendabel maken van het Vossenbroek deden, zou er commotie ontstaan.

Het 'comkanaal'

In januari 1633 verzochten Marten en Wijer bij de Staten van Veluwe of zij een kom van een halve voet in het vierkant onder de Grift mochten leggen. Hierdoor zou overtollig water uit het Vossenbroek kunnen worden geleid. Via een kom en een aansluitend 'comkanaal' door het Essertseveld zou dat uiteindelijk in de Nieuwe Wetering belanden. Aangezien de laatste vier jaar door regenval in het Vossenbroek meer water stond dan ooit, volstond de afwatering in de

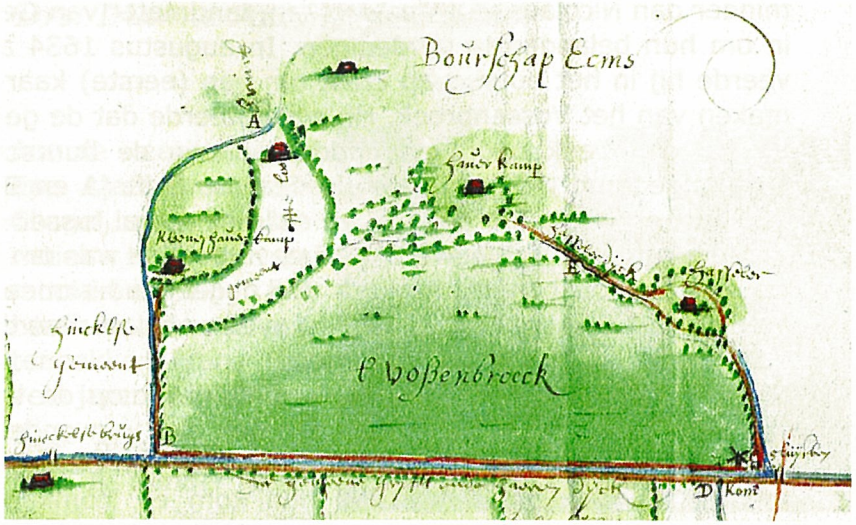
Grift niet meer, aldus de broers. Gunstig was ook dat de Nieuwe Wetering geregeld te kampen had met te weinig water. Blijkbaar had de overvloedige regenval daar geen vat op. Het verzoek viel in goede aarde bij de staten, want al op 12 februari 1633 werd er een gunstig besluit genomen. Maar ook toen was inspraak mogelijk. Via kerkespraak werd het besluit in de omliggende dorpen afgekondigd met de opmerking dat eventueel gedupeerden zich moesten melden bij de Gelderse Rekenkamer in Arnhem. Er kon dan worden overlegd over schadevergoeding, zoals was toegezegd door de slimme koperslagers. Door deze truc werd eerst de vergunning verleend en dan pas met eventuele gedupeerden gesproken.

In eerste instantie werden er geen claims ingediend, zodat in mei 1633 de broers tot overeenstemming kwamen met de landeigenaren tussen de Grift en de Wetering. Acht grondbezitters beloofden het graven van het 'comkanaal' niet te belemmeren. Het werk kon beginnen.

Er kwam echter verzet uit een onverwachte hoek of, beter gezegd, aan de andere kant van het Vossenbroek. Daar kwamen 14 geërfden, onder aanvoering van Lambert Lubbertsen, boerrichter van Emst en Westendorp, bijeen in een spoedvergadering. Er werd besloten een krachtig protest te laten horen in Arnhem. De heren daar moesten maar eens kennis nemen van de gevolgen van de graafpartij. Maar hoe

doe je dat? Gelukkig bood Wolter Snel aan de zaak te regelen in de vorm van een proces. Het vreemde aan de zaak was dat Snel getrouwd was met een Van Steenbergen. Een familievete?

Nog in mei 1633 werd de zaak aanhangig gemaakt, al was de reden van het protest was te doorzichtig. Dat volgens de geërfden het Vossenbroek nooit rendabel zou zijn en ook geen voordeel zou brengen voor de Veluwse schatkist, kon nauwelijks een argument zijn. Ook de vele verklaringen van de bewoners waren niet indrukwekkend. Zo beweerde men dat er voldoende water in de Nieuwe Wetering stroomde, er geregeld wateroverlast zou zijn tussen de Grift en genoemde Wetering en het geplande 'comkanaal' over het terrein van de buurschap liep. Ook beweerden de getuigen dat er door de graverij van de Van Steenbergens meer wateroverlast zou ontstaan op de Emsterenck en Lobrinck. Neen, het was duidelijk waarover het ging. Men wilde geld zien in Emst. Gespannen wachtte men op de uitspraak.

In de hoofdstad had men echter geen haast. Er was nog steeds een oorlog te voeren tegen de Spanjaard en die ging voor. Maar wie er wel haast had, was de familie Van Steenbergen. Na bijna een jaar oponthoud schakelde zij niemand minder dan Nicolaas van Geelckerken, landmeter van Gelre, in om hun belangen te verdedigen. In augustus 1634 arriveerde hij in het buurschap Emst om een (eerste) kaart te maken van het Vossenbroek. Hij constateerde dat de geërfden al een beek gegraven hadden, die in de buurschap Emst afgedamd was en omgeleid naar de Grift (A en B op de kaart op de vorige pagina) en dat het verval tussen het Vossenbroek en de Nieuwe Wetering voldoende was om het water in goede banen te leiden. Hij negeerde hiermee de getuigenissen van de omwonenden over wateroverlast door de graverij van de Van Steenbergens.
Nicolaas, een overheidsdienaar, was duidelijk op de hand van zijn opdrachtgever. Het was dan ook niet verwonderlijk dat de staten -na een resolutie van het Hof- een besluit namen. De koperslagers mochten hun kom en 'comkanaal' aanleggen. Om de Emstenaren enigszins tegemoet te komen, werd bepaald dat de kom bij hoog water afgesloten moest worden om overlast te voorkomen. Niet lang daarna werden de waterwerken uitgevoerd, waarbij een dijk om het Vossenbroek werd gelegd. De Van Steenbergens hadden de eerste slag gewonnen.

Wat konden de Emstenaren doen? Zij moesten zich neerleggen bij het besluit van de Staten van Veluwe. Het protest was te emotioneel geweest. Er was immers niet altijd sprake van wateroverlast en gelet op de natuurlijke weg van water zou het voor de hand hebben gelegen dat de eventuele gedupeerden oostelijk van de Grift wonende zouden protesteren. En dat was niet het geval. Toch liet het gelijk van de geërfden niet lang op zich wachten.

(wordt vervolgd)

Pottenbakker Frans Slot (1909-1974)
"Geduldwerk voor gevoelige handen"

Drs. Dianne Andeweg - Hamer

Aan de Heerderweg in Epe staat huize 'De Clinge', een karakteristiek huis in een mooie omgeving: hier heeft de bekende pottenbakker Frans Slot vele jaren gewoond.

"Het huis van Frans Slot is zonder meer apart, het heeft 'iets', al bekruipt de argeloze bezoeker aanvankelijk misschien een licht gevoel van somberheid. Er is een nogal donkere hal, die de toegang bevat naar werkruimte en toonkamer.
Frans Slot gaat zelf voor; een lichtgebruinde man in werkpak met ietwat nerveuze gebaren. Zijn vrouw, gemoedelijk en nauwlettend, volgt ons gesprek met het doel de eventuele te grote bescheidenheid van haar man te compenseren.
Het verschil tussen werkkamer en expositieruimte is groot. Het atelier beantwoordt aan het beeld, dat de doorsneeburger ervan moet hebben. Maar in de toonkamer luidt het devies: orde; een stijlvol vertrek waar de milde stralen van de winterzon binnenvallen." (Veluws Nieuws, 5/2/1965).

Hoe is Frans Slot pottenbakker geworden?
Al op jonge leeftijd werd hij in 1922 door de beroemde pot-

tenbakker Chris Lanooy als leerling in dienst genomen:
"'Ik moest een boodschap doen bij Chris Lanooy', zegt Frans Slot en dan vertelt hij hoe de pottenbakker op dat moment aan de draaischijf zat. Binnen vijf minuten kwam er onder zijn handen een wonderlijk mooi product vandaan. Dat fascineerde de toen veertienjarige Frans Slot zo, dat Chris Lanooy zei: 'Als je het ook eens wilt proberen, kom dan zaterdagmiddag maar'. Aldus geschiedde. Toen de knaap daar zo bezig was, zei Lanooy: 'Je hebt er net handen voor'. Zo werd Frans Slot leerling van Chris Lanooy." (Trouw, 31-1-1956)

Frans Slot bleef gedurende tien jaar de leerling van Chris Lanooy; daarna werd hij als medewerker in het bedrijf opgenomen en bleef er tot ongeveer 1943 werkzaam.

Frans Slot woonde met zijn ouders in een klein boerderijtje aan de Wisselseweg. Zijn ouders waren oorspronkelijk turfstekers uit Drenthe; in Epe hebben ze geboerd.

Lanooy heeft hem het pottenbakkersvak geleerd: het draaien, de glazuren maken, het stoken, maar ook ging hij met Frans in zijn T-Ford naar musea om hem voorbeelden van potten te laten zien. Frans werd

sterk beïnvloed door zijn leermeester: Chris Lanooy was de eerste pottenbakker in Nederland die monochrome glazuren verwerkte, waarbij hij werd geïnspireerd door de glazuurkunst van het Oosten. Zijn experimenten met glazuur waren uniek. De liefde voor de schoonheid van deze glazuren is altijd zichtbaar gebleven in het werk van Frans: het celadon, apple-green, blue-powder en het Perzisch blauwgroen.
Over zijn leerlingentijd zei hij zelf, in een interview in het Veluws Nieuws van 5 februari 1965, ter gelegenheid van zijn veertigjarig jubileum als pottenbakker:
"Toen ik voor het eerst bij hem binnenkwam, waren de kinderen juist bezig borden te decoreren. Lanooy zou alle burgemeesters van Nederland bezoeken om deze herdenkingsborden te verkopen. Hij deed dat, omdat hij vijfentwintig jaren pottenbakker was. Die dingen gingen grif van de hand. Lanooy was overigens de eerste, die de éénkleurigheid (monochromen) in zijn werk toepaste. Op de jubileumborden na, is Lanooy vrijwel niet afgeweken van zijn principe."

Als leerling deed Frans uiteenlopende karweitjes. Soms moest hij 's avonds komen om proefjes te maken: met een tang werd een potje met glazuur in de kachel gestoken. Hiervan moest hij aantekeningen maken. De volgende dag moest hij dan de glazuren in orde maken. Voor het stoken van de oven kwam er regelmatig een wagonlading turf. Frans haalde

met de bakfiets de wagon leeg en bracht de turf van het station naar de Heerderweg. Bij het stoken werden er soms wel 250 potten tegelijk in de oven gezet!
Na verloop van tijd, toen Frans de draaikunst goed onder de knie had (zo had hij zichzelf geleerd om ook grote potten en schotels te maken), liet Chris Lanooy het draaien volledig aan hem over. Frans Slot kon heel mooi en strak draaien, hij had lange en slanke vingers. Kenmerkend voor hem zijn zijn mooie 'zielen', dit is de opstaande rand onderaan een vaas, pot of schotel. Aan een ziel kun je de maker herkennen.
Frans maakte er zeker 30 à 40 op een middag! Hij zei hierover altijd: *"Je moet niet naar de klei luisteren, de klei moet naar jou luisteren. De klei moet vanzelf lopen. Als je goed draait, loopt-ie vanzelf."*

Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog ontstond er een gebrek aan grondstoffen en materialen. Bovendien werd Lanooy, die voor de ondergrondse werkte (zo verstopte hij geweren in de turfbult), opgepakt en in kamp Vught gevangengezet. Frans Slot werd tewerkgesteld door de Duitsers; hij moest loopgraven graven.
Na de oorlog, in 1946, ging Frans als zelfstandig pottenbakker aan het werk in zijn voormalig ouderlijk huis. Zijn ouders waren tijdens de oorlogsjaren naar het bejaardentehuis gegaan. De huiskamer was zijn draaikamer. Hij had een kleine oven en kon daarom alleen maar kleine potten bakken.

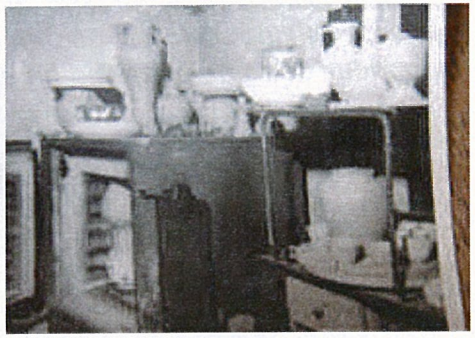
Op 16 juli 1947 schreef het Veluws Nieuws:
"Aan de Wisselseweg werkt de kunstpottenbakker Slot in zijn ouderlijk huis, tot dat doel verbouwd, zich door alle moeilijkheden heen met een vast doel voor ogen: naar zelfstandigheid. Wanneer u binnenloopt, ziet u de gedachte op de schijf tot werkelijkheid worden en in kleuren verwezenlijkt tentoongesteld in de kleine showroom, waar producten van de eerste oven te zien zijn. (...) opent in kleine kring thans officieel zijn werkplaats, daarbij zijn eerste producten tonend. (...)
Speciaal genoemd dienen te worden de miniaturen, die een verbazingwekkende rijkdom van vorm vertonen en een technisch groot kunnen doen vermoeden. Verder zijn er witten, zeer verfijnd van vorm en waarin lijn en pure blankheid een haast volmaakte harmonie bereiken. Weer zijn er de vele nuances in groen, een verkwikking voor het oog en enkele zilverglazuren geven in kleur de reine puurheid en eenvoud van dit metaal weer."

Frans Slots leerling Hans van Riessen schreef:
"Toen Frans voor zichzelf begon, was hij reeds een zeer goede draaier en ontwikkelde zich hierin verder. Frans heeft bij Chris altijd glazuren samengesteld op zijn advies, waarbij toen de nadruk lag op kleurende middelen. Frans was heel goed op de hoogte van het zelf maken van glazuur. Bij hem lag het accent bij het lichaam glazuur met niet alleen metaaloxiden als kleurend middel, maar ook andere stoffen, via drogisterijen, om glazuren te beïnvloeden. Daarbij is ook de vlamoven een zeer belangrijk instrument voor die beïnvloeding. Met deze kennis en ervaring van jaren heeft Frans zijn eigen expressie in zijn werk weergegeven. Hij was één met deze instrumenten als motor voor zijn ontwikkeling."

In 1948 is Chris Lanooy overleden en na diens overlijden heeft Frans, met toestemming van diens kinderen, allerlei pottenbakkersspullen uit zijn atelier gehaald. De vier kinderen van Lanooy waren niet creatief en wilden de zaak niet

voortzetten. Frans Slot zocht al zijn materiaal zelf bij elkaar en bewerkte het zelf, van de grondstof tot het eindproduct. Van het kneden van de klei tot het maken van de glazuur en het bakken in de oven.
In het Nieuw Kamper Dagblad van 6 juni 1958 wordt hierover verteld: *"We hebben zelf ook wel eens aan de draaischijf gezeten en weten uit ervaring hoe moeilijk het alleen*

al is om de kleiklomp precies in het midden van dat draaiende ding te krijgen. Het is wonderlijk hoe Slot, na de klei grondig gekneed te hebben, in een oogwenk op de schijf een slanke vaas vormt met slechts enkele handgrepen. Met een regelmatige beweging van zijn voet houdt hij de schijf draaiende. Natuurlijk zou dit ook met een motortje kunnen, maar een rechtgeaard pottenbakker denkt daar niet aan! Die voetbeweging is een gewoonte geworden. Slot wordt niet meer moe van dat van-zich-af-trappen. Met vaste hand en uiterst gevoelige vingers tast hij langs de snel draaiende vaas, tot het model hem bevalt. Dagenlang wordt zo'n werkstuk, samen met tientallen anderen, gedroogd. Daarna wordt het bijgewerkt, zodat alle kleine oneffenheidjes verdwenen zijn en dan gaat het in de oven om biscuit gebakken te worden.
Slot heeft twee ovens. Een stookoven, waarin hout, turf en briketten voor een hitte van 1350 graden kunnen zorgen en een elektrische oven, die tot 1200 graden komt. Als onze vaas na vele uren gebakken te zijn tenslotte uit de oven gehaald is, dan heeft ze een mooi lichtbruin kleurtje en is totaal versteend. Ze moet dan geglazuurd worden. De glazuur is net dikke waterverf. Als de laag er op is aangebracht en

volkomen droog is, gaat de vaas weer in de oven.
'Het is altijd een spannend moment, als daarna de oven weer opengaat', vertelde Slot. Maar dat gebeurde pas de volgende dag! 'Je weet namelijk nooit precies hoe alles uit de oven komt. Sommige voorwerpen zijn veel mooier dan je had durven dromen, terwijl er andere tevoorschijn komen die beslist tegenvallen. En altijd is er ook een gedeelte mislukt.' Frans Slot gebruikt zijn elektrische oven voor de opdrachten en zijn grote stookoven voor het zuiver artistieke werk. Opdrachten krijgt hij veel. Steeds meer mensen krijgen belangstelling voor fraai geglazuurde tuinpotten, tegels of herdenkingsborden en steeds weet Slot er iets moois van te maken. Die opdrachten gaan zo tussen het werk door."

De geschiedenis herhaalt zich: ook bij Frans kwamen twee jongetjes kijken naar de pottenbakker, namelijk Roelof-Bert en Peter, zoons van Lien Houwink, die aan de Heerderweg woonde. Zij was weduwe en via de zoons kwam Frans in contact met haar.
In 1948 zijn zij getrouwd en in 1950 verhuisde Frans naar haar huis 'De Clinge'. Het boerderijtje aan de Wisselseweg 25 werd verkocht en van de opbrengst werd een schuur met oven gebouwd achter het huis aan de Heerderweg.

In datzelfde jaar 1950 werd de nieuwe showroom geopend. Op 20 februari werd hierover in de Provinciaalse Overijsselsche en Zwolse Courant geschreven:
"Epe blijkt de woonplaats voor pottenbakkers te zijn: vroe-

ger verleende wijlen Chris Lanooy kunstzinnige glorie aan ons dorp, thans benadrukt Frans Slot die roemruchte voetsporen. Eigenlijk is dat maar half waar, zoals ons Zaterdagmiddag bleek, toen wij aanwezig waren bij de opening van de nieuwe showroom op huize 'Clinge' aan de Heerderweg.

In zijn vormen heeft Slot zich bewust van Lanooy losgemaakt. Kenmerkte de laatste zich door forse, zware en wijde modellen, de eerste streeft naar een slanke, sierlijker lijn. Beiden hebben dit gemeen, dat bij de kleurencompositie de natuur tot voorbeeld genomen werd en wordt en zo kan het niet anders, of het vertoeven tussen de ceramische producten is het zich bevinden in een wonderschone, harmonische wereld. In een prachtige schotel zagen we de stille glanzing van een vijver in groene en bruine tinten. Naast een juweel van een aarden fles, prijkt een kom in teer wit en bruin. Iets verder ontwaarden we een bevallige collectie miniatuur-vaasjes en konden wij constateren, dat de jonge kunstenaar het beroemde Chinese glazuur verrassend dicht benaderde. Het even beroemde Chinese seladon, waarnaar Slot ook zoekt, kwam ons toch reeds enigszins tegemoet in een schaal, die overigens zo fraai van kleurnuances is, dat zij vele kunstliefhebbers in verrukking kan brengen.
Epe is wederom een centrum van kunst rijker geworden en we twijfelen niet, of menige pensiongast zal voortaan zijn schreden Clingewaarts richten."

Frans Slot heeft veel geëxposeerd, zowel in het binnen- als in het buitenland. Over al deze tentoonstellingen werd in

verschillende kranten geschreven.
In 1950 exposeerde hij in Utrecht, in Kunstzaal Wagenaar: *"...natuurlijke schoonheid en ambachtelijke eenvoud, bijv. in effecten van glazuur en kleurmenging.... Frans Slot is een voortreffelijk vakman, die bij voorkeur de reductie-techniek volgt waarin de koolstof het belangrijkste element is: hier staat tegenover het oxydatieprocédé, dat met zuurstof werkt.*
Door zijn methode heeft Slot in zijn koperglazuren o.m. dat prachtige rood verworven, dat sterk herinnert aan het Chinese 'sang-de-boeuf'. Elders weer zijn voorbeelden van vernuftig verkregen craquelures, elders weer vormen, die niet op de draaischijf ontstaan, doch met de hand gevormd zijn." (Utrechts Nieuwsblad, 2 mei 1950).

De meeste kritieken zijn lovend van aard, Slot wordt een goed vakman gevonden, die opvalt door zijn sierlijke vormgeving en verfijnd kleurgebruik: *"...ambachtelijk meesterschap en een dichterlijk-fijnzinnige artisticiteit"*, zoals het Utrechts Nieuwsblad het formuleert.
Of: *"De voorname eenvoud van zijn strakke omtrekken houdt de aandacht gevangen en het vanzelfsprekende van de kleurschakeringen in grotere vlakken – een platte schaal bv – sorteert een effect, dat nooit goedkoop is. Uit alles, ook uit het toveren met de kleuren, komt een vaktechnische bekwaamheid naar voren, die samen gaat met artistieke verantwoording."* (Het Vrije Volk, 8 mei 1950).

In 1966 exposeerde Slot in het streekmuseum in Rhenen en hierover wordt bericht door de Veluwe Post uit Wageningen van 23 februari 1966:
"Over het werk van Frans Slot uit Epe kunnen we kort zijn. Hij is een leerling van Chris Lanooy, de beroemde pottenbakker. Zijn werk hier op deze expositie valt in twee delen uiteen, namelijk het klassieke en het experimentele. Wanneer hij naar klassieke voorbeelden werkt, dan kunnen wij

zijn werk in vele opzichten waarderen. Hier en daar mist het nog een uitgesproken karakter voor wat de vorm betreft. Wat de glazuren betreft, deze zijn bijzonder mooi en geven dit werk een warme en gevoelige kleur. Jammer is het dat dit soort werk zo weinig geschikt is om er bloemen in te zetten. Wat het experimentele werk aangaat, daarin kunnen we deze jonge pottenbakker maar zeer matig volgen. Dit werk zegt mij niets. Wil men gaan experimenteren, goed, maar dan moet men creatief zeer begaafd zijn. We missen de eenvoud in dit laatste werk en dat (is) juist een kenmerk van het echte."

Hij exposeerde in Terneuzen, Amersfoort, Apeldoorn, Zwolle, Amsterdam, Ede, Den Haag, Rhenen, Utrecht, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Otterloo en in het buitenland in Milaan, Florence, Faenza, Düsseldorf, Scarborough, Londen en Suriname.

Het Eper Nieuws van 12 mei 1950 wijdt een artikeltje aan zijn tentoonstelling in Faenza:

"Het bekende museum op pottenbakkersgebied in Faenza behoorde tot de vele offers, die de kunst in de jongste wereldoorlog aan Mars heeft moeten brengen. Het is inmiddels herbouwd en in verband daarmee richtte de directie verleden jaar tot tal van pottenbakkers over de gehele wereld het verzoek, een bijdrage te schenken voor de nieuwe collectie. Frans Slot voldeed aan dat verzoek door de inzending van twee goede werkstukken.
Nu het museum deze zomer een nationale wedstrijd voor pottenbakkers organiseert en daaraan ter opluistering een

kleine expositie van buitenlandse kunstenaars wil verbinden, heeft de directie de heer Slot uitgenodigd, daarvoor enkele stukken van zijn mooiste werk in te zenden. Daar de directie zich met die invitatie slechts tot een zeer beperkt aantal buitenlandse pottenbakkers heeft gericht, pleit ze voor de indruk, die de werkstukken van de Eper kunstenaar in deze bij uitstek deskundige kring hebben gemaakt. Ook voor ons land is het een eer, dat Slot het op deze zeer bijzondere expositie zal vertegenwoordigen."

In de badplaats Scarborough in Engeland vertegenwoordigde Frans Slot Nederland in het kader van een uitwisseling van de VVV's van Engeland en Nederland.
In 1969 heeft Frans Slot een toelichtingenformulier ingevuld voor beeldend kunstenaars ten behoeve van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Bij 'belangrijke prijzen en uitgevoerde opdrachten' schrijft hij:
"Expositie Scheppend Ambacht Nederland; Diploma d'Honore Florence Italië, April 1953" en bij 'Toelichting en verdere gegevens':

Demonstraties gegeven in Londen in 1963
Demonstraties gegeven in Amerika in verschillende High Schools in verschillende steden, 1967
Enige Avondmaalstellen vervaardigd in '59-'60
Groot mozaïek, school Rijssen

Diverse opdrachten haardplaten particulier ('50)
Keramiek geleverd Provinciehuis Arnhem
Grote pot vervaardigd, Waalse Kerk Arnhem
Grote pot, gemeente Ede
Verder persoonlijke exposities in vele verschillende steden en dorpen in Nederland.

Frans Slot heeft vele jaren enkele avonden per week les gegeven aan de militairen in de kazernes in Nunspeet en 't Harde. Hierdoor was hij verzekerd van een regelmatig inkomen. Een van zijn leerlingen, Freek Berendse uit Koekange, was militair in 't Harde.
Frans Slot heeft nog verschillende andere leerlingen gehad, van wie Hans van Riessen, die momenteel in Vledderveen werkzaam is, en Laurens Goldewijk, die een atelier in Zevenaar heeft, de belangrijkste waren.

Op 22 oktober 1974 verscheen in het Noord-Veluws Dagblad het bericht dat Frans Slot was overleden:
"De heer J.F. Slot, pottenbakker te Epe, is zaterdagavond in het Apeldoornse ziekenhuis overleden (19 oktober 1974); dinsdag werd hij daar na een hartinfarct opgenomen. De heer Slot was 65 jaar. (...)
Hij was een stille werker; het destijds negeren van de kunstenaars uit het oosten van het land door die van het westen (Amsterdam, Bergen, Laren) heeft hem steeds geërgerd en hij heeft telkens geprobeerd er zich tegen af te zetten. Het moet hem dan ook een groot genoegen gedaan hebben te zien dat Epe meer en meer 'kunstenaarsdorp' werd (hoewel hij daar zeker niet naar streefde) en de kunstenaar 'van het platteland' juist 'in' werd.
De heer Slot heeft de jonge, zich hier vestigende kunstenaars steeds met raad en daad bijgestaan; zijn woning stond altijd voor hen open. Hij was voor iedereen een plezierige man, die hield van contacten met de buitenwereld.
Wegens reuma in zijn handen, een veel voorkomende ziekte bij pottenbakkers, moest hij stoppen...
Eind 1972 verhuisde hij van zijn woning en atelier aan de Heerderweg waar hij regelmatig exposities had gehouden in eigen huis van eigen of andermans werk, naar de Klinkenburg."

Zijn echtgenote schreef aan vrienden naar aanleiding van zijn overlijden: *"Mijn man is na die erge hartaanval en z'n steeds erger wordende reuma voor veel behoed gebleven en zijn einde was plotseling, zoals hij altijd gewenst heeft."* (informatie mw. Mulder, Oene).

BRONNEN:

Wim Heijbroek, Karin Gaillard (red.), **Tussen Twee Vuren, Chris Lanooy 1881-1948,** Zwolle 2002, p. 15, 17, 21, 59, 61, 63 en 71
Gesprek met Hans van Riessen, 14 oktober 2004
Gesprek met Laurens Goldewijk, 9 december 2004
Brieven van Hans van Riessen, 16 en 19 oktober 2004

Kranten:

Amersfoortsche Courant, 19-11-1962, 21-02-1966
Arnhemse Courant, 2-07-1965
Eper Nieuws, 12-05-1950
Het Vrije Volk, 8-09-1949, 8-05-1950
Nieuwe Apeldoornse Courant, 4-03-1963, 7-06-1963, 13-07-1963, 10-08-1963
Nieuw Kamper Dagblad, 6-06-1958
Nieuw Utrechts Dagblad, april 1966
Noord Veluws Dagblad, 22-10-1974
Prov. Overijsselsche en Zwolsche Courant, 20-02-1950, 12-07-1952, 2-07-1969
Trouw, 31-01-1956
Utrechts Nieuwsblad, 6-05-1950, 12-05-1950, 23-06-1952
Veluws Nieuws, 16-07-1947, 5-02-, 6-08-1963
Veluwe Post Wageningen, 23-02-1966
Zwolse Courant, 7-08-1963

Herinneringen aan mijn oma (van moederszijde)

Bert Nijkamp

Mijn oma, **Aaltje Bultman**, werd 26 december 1871 te Epe geboren. Na haar schooltijd moest ze meteen aan het werk om de kost te verdienen voor haar ouders die het niet breed hadden.
Ik herinner me haar vertellingen dat zij als kamermeisje werkzaam was bij Het Wapen van Epe aan de Dorpsstraat. Op winterse zondagen moest zij vroeg in de ochtend stoven met daarin een gloeiend kooltje naar de N.H. kerk aan de overkant brengen, zodat de kerkgangers geen koude voeten kregen tijdens het volgen van de dienst. Ook moest mijn oma geregeld naar Tongeren *lopen*.

Aaltje Bultman (links) als dienstbode, circa 1892

Toen zij wat ouder was, kwam zij in dienst als dienstbode bij de familie Van Rechteren Altena op Huize Boonenburg in Heerde. Ik bezit nog een foto van haar waarop zij in 'uniform' voor het huis staat.
Op 24 februari 1900 huwde zij in Apeldoorn met Jan van

Straten Jr. met wie zij naar Amsterdam verhuisde, waar haar in 1873 te Apeldoorn geboren echtgenoot emplooi had gevonden als letterzetter bij Het Nieuws van de Dag.
Later werd mijn opa onbezoldigd bestuurder van de toenmalige Alg. Ned. Typografen Bond.

Aaltje Bultman op 26-jarige leeftijd (1898)

Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren van wie er nog één in leven is. In 1934 keerde het echtpaar Van Straten-Bultman naar Apeldoorn terug, nadat mijn opa met vervroegd pensioen was gegaan.
Midden tussen de weilanden, oostelijk van Apeldoorn, lieten zij een huis bouwen aan de Veenhuizerweg nr. 85 waar zij heerlijk konden wonen. Bij het huis behoorde een langgerekte tuin, waar opa allerlei groente verbouwde. Ook stonden er vruchtbomen en struiken met aal- en kruisbessen. Verder was er een kippenhok. Oma verzorgde de kippen en hield het huis schoon. Vaak was zij ook in de tuin behulpzaam, o.a. bij het erwten doppen en bonen afhalen.

Vanaf ± 1946 ben ik verschillende keren met mijn ouders bij mijn oma en opa in Apeldoorn op vakantie geweest. Het was een lange reis helemaal vanuit Zuid-Limburg, waar ik geboren ben en mijn jeugd heb doorgebracht.
In 1949 stierf mijn opa en een paar maanden later kwam mijn oma bij ons, in Heerlen, inwonen. Ondanks haar Gelderse 'roots' aardde zij heel goed in die, voor haar vreemde, omgeving.
In 1959 stierf mijn vader en twee jaar later zijn wij uit Limburg vertrokken en kwamen, door puur toeval, in Apeldoorn

terecht, de geboorteplaats van mijn opa en niet zo ver van Epe, waardoor mijn oma weer in vertrouwde omgeving kwam.
In 1967 is zij, op 95-jarige leeftijd, in Apeldoorn overleden en bij haar man begraven op de begraafplaats Heidehof.

Ik herinner me nog het "rijmpje" dat mijn oma geregeld uit haar hoofd opzegde en dat begon met

Apeldoorn, spits van toren
.....(weet ik niet meer)
Heerde is een stad
Maar Oene is een moddergat.

Och, hoe graag zou ik nog de verhalen en belevenissen van mijn oma willen horen en opschrijven, maar dat kan niet meer. Want toen het nog kon, was ik met allerlei andere dingen bezig en nauwelijks met mijn verleden. Dat is pas iets van de laatste 15 jaar.
Maar sindsdien ben ik zeer geïnteresseerd in, zowel mijn Limburgse als Gelderse, verleden en heb veel van mijn herinneringen opgeschreven. Sommige zijn gepubliceerd in Limburgse en Gelderse historische tijdschriften.

Aanvulling door redactielid Lijda

Het "rijmpje" waarover Bert Nijkamp het heeft, kent verschillende variaties. In het 'Woordenboek van het Dialekt van Epe' staat het als volgt:

Apeldoorne, spits van toorne,
Voassen is een kreaiennes,
Epe is een stad,
Heerde is nog wat,
En Ûne is een gat.

Pannegies - een Veluws recept

Cees Wittekoek

Pannegies is een traditioneel Veluws stoofpotgerecht met lamsvlees. Op de Veluwe tref je van oudsher veel schapen aan, dus het is niet verwonderlijk dat daar veel mee werd gedaan.

De stoofpot dankt zijn naam aan een oud verhaal over twee landlopers, les en Gies, die door bij een boerderij te roepen *'de stier is los'* een heerlijk geurende vleesstoofpot uit het bakhuisje wisten te stelen. Het gerecht was zó lekker dat de twee landlopers er te veel van aten en volgegeten in slaap vielen naast de gestolen vleespot. Zo werden ze gevonden door de boer en de boerin; zij sloegen les en Gies met de pot en pollepel om de oren en de twee landlopers lieten zich daarna nooit meer op de Veluwe zien. Sinds die tijd heet dit lamsvleesgerecht pannegies.

Benodigdheden:
400 gram lamslappen, 20 gram boter, 2 flinke uien
2 eetlepels bloem, 3 deciliter bouillon, zout
gemalen witte peper, nootmuskaat, kruidnageltje
1½ bosje peterselie, een scheut slagroom

Bereiding:
Snijd het lamsvlees in dobbelstenen. Verhit de boter in de braadpan en bak hierin op hoog vuur de dobbelstenen lamsvlees snel aan alle kanten bruin.
Maak de uien schoon en snipper ze fijn.
Haal het vlees uit de pan en fruit de uisnippers in de achtergebleven boter tot ze glazig zien.
Doe vervolgens het vlees weer terug in de pan en temper het vuur. Strooi daarna de bloem over het vlees-uimengsel en roer alles goed door elkaar.

Daarna voegt u al roerend, scheutje voor scheutje, de bouillon toe. Voeg naar smaak zout, peper en nootmuskaat toe. Was de peterselie, hak ze fijn en voeg ze bij het vleesmengsel.
Breng het geheel aan de kook en laat het op laag vuur -met het deksel op de pan- 2 uur zachtjes stoven.
Roer tenslotte de room door de pannegies en dien het gerecht op met bijvoorbeeld gekookte aardappelen of witte rijst, stoofpeertjes, sperziebonen of spruitjes.

Stukjes bruin brood erbij serveren is aan te bevelen en hoewel er vaak karnemelk bij gedronken werd, is Sprengenbier zeker ook een smakelijke combinatie!

Wanneer u dit gerecht een dag van tevoren klaarmaakt, draagt dit bij aan de smaak, maar... let op bij het verwarmen: het brandt snel aan; een magnetron biedt uitkomst!

Enkele willekeurige grepen uit het Woordenboek van Epe

Geschreven door Aaltje en Bertus van den Bremen

ÄÄRFE, *de, äärfien*, erwt. *Hee zut der uut äs een uutgescheten grauwe äärfe*, hij ziet er belabberd uit.
ÄÄRFENGÄDDEN, takken of hout waartegen de erwten kunnen opgroeien.

ÄCHTERENDE, *et, endtien*, achtereind; ook wel gebruikt voor het bedrijfsgedeelte van de boerderij.
De vrouwe in 't veurende en de man in 't ächterende; zo dom äs 't ächterende van een väärken; kiek uut veur et ächterende van een peerd en 't veurende van een vrouwe!

'De Cannenburch'

Wat deden kunstenaars in 1942 op het kas-

R.E. Taselaar

Op 16 januari 1942 kondigde Prof. T. Goedewagen in Den Haag de verschijning aan van het nieuwe halfmaandelijkse tijdschrift 'De Schouw', het officiële orgaan van de Nederlandsche Kultuurkamer, dat tevens het officieuze orgaan van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten werd. Het tijdschrift was gewijd aan het culturele leven in Nederland en had volgens hem een zending in heel Europa. Hoofdredacteur van het blad werd Prof. Goedewagen zelf.

In het nummer van 1 juli 1942 (1e jaargang nr. 12) gaf Mr A.L. Tromp een hoogdravend verslag over de cursus 'Volksch ornament', die eind mei 1942 op kasteel 'De Cannenburch' te Vaassen was gehouden. Deze voorlichtende cursus werd op initiatief van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten gehouden uit vrees voor oppervlakkigheid bij de toepassing van de eigen geaarde volkse ornamentiek. Aangezien er veel waarde werd toegekend aan de bodemverbondenheid van de volkse kunst, werd gekozen voor de landelijke omgeving van voornoemd kasteel.

Op uitnodiging van het Departement kwamen op 29, 30 en 31 mei 1942 een aantal kunstenaars, ontwerpers en cultureel geïnteresseerden bijeen om een reeks voordrachten aan te horen. Volgens de recensent heerste er ondanks de minder gunstige weersomstandigheden een opgewekte en kameraadschappelijke stemming onder de 50 aanwezige kunstambachtslieden.

Bij de sprekers ging het er vooral om belangstelling voor

het ambacht, oude gebruiken en kunstuitingen te kweken. Daarbij moest men zich bewust zijn van een eenheid, ontstaan uit gemeenschap van bloed en bodem en verwantschap met de noord-rasmens.

De oorspronkelijke volkse kunst kende een eigen symboliek, waarvan in de loop der tijd de betekenis verloren was gegaan. Deze symbolen werden tenslotte alleen nog maar als ornament toegepast; voorbeelden hiervan waren het zonnerad en de levensboom. Uiteindelijk verloor ook deze ornamentiek zijn 'noordse aard' en moest er een eigen uitdrukking gegeven worden aan de eigen aard met betrekking tot wat er in deze tijd speelde.

Uit het vorenstaande blijkt wel hoe de bezetter de Nederlandse kunstwereld op tendentieuze wijze probeerde te beinvloeden.

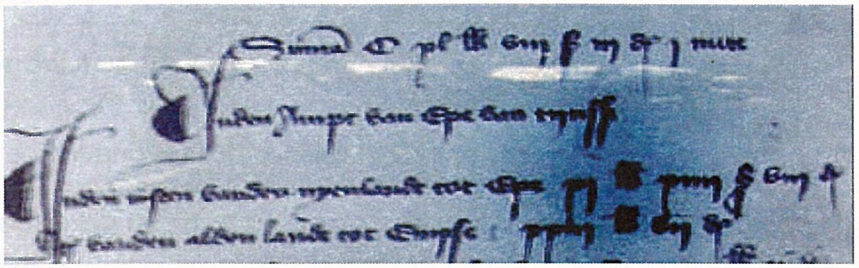
Bron:

'De Schouw', 1e jaargang nr. 12

Gestolen geschiedenis:

Hoe Em(p)se Empe werd

Evert de Jonge

Deel rentmeestersrekening Veluwe

In 1967 publiceerde dhr. J.C. Wilhelmy van Hasselt in *Bijdragen Mededelingen Gelre*, deel 62 (jrg. 1965/67), een artikel met als titel: 'Dat huus toe Empe', waarin hij melding maakt van het geslacht Van Empe. Deze familie zou iets te maken moeten hebben gehad met het kasteel of de gelijknamige buurschap bij Voorst. Tot leden van het geslacht rekent hij onder andere een zekere Gerardus de Empe (richter), Theodorus de Empe en diens zuster Nennekin de Empe, genoemd in 1313 op de *Staat der bezittingen van Herbertus van Putten en andere leden van zijn geslacht omstreeks 1313*. Een ander lid is Lubbert van Empe, richter van Nijbroek.
Hij kan deze lieden niet plaatsen in de geschiedenis van het huis en buurschap. Tevens waren zij -volgens de auteur- geen bewoner van de Hof van Empe, een bezitting van de heren van Almelo, eveneens gelegen in het buurschap, dat op dat moment een onderdeel was van het richterambt van Arnhem en Veluwezoom.

Wie de genoemde *Staat der bezittingen* raadpleegt, vindt daar dat ook Theodericus van Empe, judex (= richter) was. Hij heet daar echter Van Empse en niet Van Empe.
Uit andere bronnen blijkt Theodericus richter van Veluwe te zijn. Dat zijn woonplaats volgens Wilhelmy richting Empe moet worden gezocht, is op zijn minst opmerkelijk. De richter van Veluwe zou dan in een ander ambtsgebied hebben gewoond, namelijk het al genoemde richtersambt Veluwezoom. De feiten van Wilhelmy kunnen snel ontzenuwd worden.

Theodericus was woonachtig op de Emsterhof onder Epe. En dat blijkt zelfs duidelijk uit de *Staat der bezittingen*. Uit gedrukte bronnen zijn zelfs nog oudere leden van deze familie te traceren. Al in 1243 en 1265 worden respectievelijk een Thyace van Ems(e) en in 1336 de al genoemde Lubbert als richter van Veluwe genoemd. (Bron: diverse oorkondenboeken)
Waarschijnlijk vond de heer Wilhelmy van Hasselt het belangrijk zijn betoog over de ouderdom en belangrijkheid van Empe bij Voorst te onderstrepen en heeft hij de leden van het geslacht Van Emps(e) er aan de haren bijgesleept!
Het kan ook anders zijn gelopen. Want wie de originele teksten uit de late middeleeuwen in diverse akten bekijkt, moet natuurlijk wel goed kunnen lezen. Deze zijn op zijn Oost-Nederlands geschreven en daarin wordt de 's' nog gotisch geschreven en dan kun je er een 'p' van maken. Dan wordt Emse Empe. Maar in andere teksten staat weer duidelijk Empse met zo'n gotische 's', zodat het verschil tussen de 'p' en de (gotische) 's' duidelijk genoeg is. Hoe dan ook. Bij deze komt een stukje gestolen geschiedenis 'weer thuis'.

De leden van het geslacht Van Empse, drie generaties richter van Veluwe, woonden op de Emsterhof in Emst, kerspel Epe, 'midden' op de Veluwe, midden in hun ambtsgebied.

Hiermee wordt de belangrijkheid van de Emsterhof onderstreept. Het zal ooit een grote, wellicht versterkte boerderij/hof zijn geweest, waar oorspronkelijk de tienden en tynsen van de hertog van Gelre werden geïnd. Later verviel het hofstelsel, pachten werden omgezet in geldbedragen en de hof werd eigendom van de heren van Putten. Dezen gaven het hof in leen aan de familie die het toen al bewoonde. Dat waren de al genoemde lieden met de naam Van Em(p)s(e). Mogelijk stierf deze adellijke familie uit, want latere bewoners waren de families Van Brienen, Van Arler, Van Limburg en Daendels. In de 19e eeuw kocht de familie Van Westerveld de boerderij, die nu eigendom is van leden van onze vereniging.

N.B.: De complete geschiedenis van de Emsterhof en de omgeving zal onderwerp worden van een themanummer van Ampt Epe.

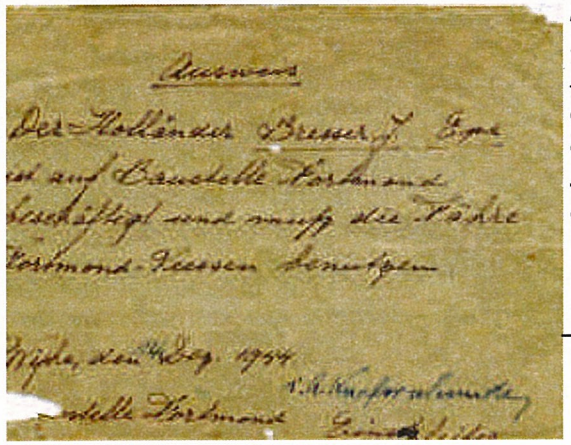
Gerrit Bresser vertelt…

… aan Lijda van den Bremen - Jonker

Als de oorlog uitbreekt is hij 12 jaar.
Nu, 65 jaar later, vertelt hij over die tijd, als was het de dag van gisteren, en hoe hij het als jongen ervaren heeft, dat 's nachts de vliegtuigen overkwamen, bommenwerpers, soms wel 35 tegelijk.

Nee, bang was hij niet.
"Je wist eerst immers nog niet, hoe gevaarlijk de Duitsers waren. Dat besefte je later pas."
En hij vertelt over zijn ouderlijk huis aan de Dwarsweg, dat in die tijd aan de andere kant bewoond werd door buren die bij de N.S.B. waren en Duitsers in huis hadden.

"Het was juist in de tijd van de spoorwegstaking. De hoofdkabel van de stroomvoorziening liep door het gedeelte van het huis, dat wij bewoonden. Wij hadden geen stroom, maar de buren natuurlijk wel.
In die tijd was ik op de ambachtschool en dacht: Jullie stroom, dan wij ook stroom."

Ausweis voor veer Fortmond – Veessen t.n.v. Jan Bresser

Na veel gedoe lukte het hem. De andere morgen toen de buren de radio aan hadden en aan het stofzuigen waren, trok hij 'zomaar eventjes' de stop eruit. Hoe gevaarlijk hij bezig was, drong pas tot hem door, toen binnen de kortste keren een Duitser met getrokken pistool voor zijn neus stond en hij niet wist hoe gauw hij de stop er weer in moest doen. Het liep met een sisser af en hij kan het nu gelukkig nog navertellen.

In 1942–1943 werd de ambachtsschool gevorderd. Alles aan bankschroeven en werkbanken moest eruit en elders in het dorp worden ondergebracht. Ook de lessen werden op verschillende plaatsen gegeven. Na enkele maanden werd de school weer beperkt in gebruik genomen, totdat ook dat stopte. Wat hij zich ook nog heel goed herinnert, is het zingen van de Duitsers, als ze langs marcheerden.

Kwam er nooit een oproep?
"Jawel, toen ik een paar jaar ouder was. Maar ik heb me nooit gemeld. Mijn broer Jan, die zo'n 13 jaar ouder was dan ik, moest wel werken bij de Todt. Eerst kwam hij 's avonds nog thuis, maar later niet meer. Toen werd het veel te gevaarlijk. Ik heb nog wel moeten helpen bij het graven van die manshoge gaten, o.a. aan de weg naar Nunspeet. Allemaal zo'n 1,75 m diep. Daar kreeg je dan wat extra's voor. Bonnen, brood en ook wel geld. Daar had je niks aan, maar toch…".

Aan het einde van het jaar 1944, begin 1945 begon voor de broers het echte werk. De hongerwinter kwam. En daarmee de mensen vanuit de steden, die, op zoek naar voedsel, ook naar ons oude Epe kwamen. De Breischool aan de

Dwarsweg werd als opvangcentrum voor de nacht ingericht.

De Brei- en Naaischool (de voorloper van de Nijverheidsschool voor meisjes) in het Weertspark te Epe, gebouwd in 1908 met hulp van ds. Prins.

Gerrit vertelt hierover:
"Op de vloeren hadden we planken en stro gelegd. Het was er elke nacht vol. Maar soms was iemand 's morgens een pond rogge of een paar aardappels kwijt en dat leidde dan weer tot narigheid. Daarom namen mijn broer en ik elke avond eerst de persoonsbewijzen in en schreven we ieders naam in een schrift. Pas als de volgende morgen alles in orde was, lieten we de mensen weer gaan.
Gelria in Zuuk en De Hoop in Oene zorgden voor pap. Dat was heel lekkere pap trouwens. Deze werd elke dag gebracht in melkbussen, maar soms moesten we die ook wel zelf ophalen. Voor borden en lepels konden we terecht bij 't Hof van Gelre. Waarom we dit allemaal deden... Och, we woonden er haast tegenover. Je deed dat gewoon."

Met de bevrijding in zicht werd de situatie gevaarlijker. Steeds meer vliegtuigen kwamen over. Zoals die ene die het op 'het spoor' gemunt had, maar de bommen liet vallen bij Smit, de buurman tegenover de Breischool. Het waren er 'maar' twee en ze ontploften nog niet ook. 'De olde Smit' probeerde de ergste gaten wat te dichten.
Die avond lag de Dwarsweg om 11 uur in diepe rust en de school vol met mensen... Toen ontplofte een van de bommen. De gevolgen waren verschrikkelijk.
"Waar je ook keek, lag glas... al die gewonde mensen... allemaal bloed. Dokter Bruin, die op Ruvenoord woonde, heeft iedereen zo goed mogelijk verbonden."

Eind maart 1945. Een mooie zaterdagavond. Gerrit zou – zoals wel vaker – melk gaan halen aan het Koepad in Zuuk. Toen hij ter hoogte van de Zuukerschool was, zag hij vanaf de kant van Emst de vliegtuigen aankomen. Het waren vier jagers. Als een gek fietste hij door, wetende dat in het kanaal een kruitschip lag. Toen hij de brug over was, brak de hel los. Hij heeft het allemaal gezien. De beschietingen, het huis van Koetsier dat in lichterlaaie stond. En hij kon alleen maar denken: "Ik moet hier weg."

Legitimatiebewijs van Jan Bresser

In de laatste dagen voor de bevrijding werden Duitse kanonnen opgesteld bij Het Waeghuys en aan de Oenerweg, terwijl de geallieerden bij Twello en Apeldoorn lagen. Hij vertelt over de angst dat er geschoten zou worden en over de verkenners, die via Oene over de Brinkgreverweg richting Heerde trokken en weer terugkwamen. Over die motorrijder uit Eindhoven, die in dienst van de geallieerden het dorp inreed... en ook weer vertrok.
"Op 19 april werden we dan echt bevrijd. Och man, die eerste dagen, dat was wat... Bij ons in de straat stond het vol met tanks en tenten... We voelden ons één... De burgemeester op het balkon en al die Canadezen. Ik was bij de muziek en moest spelen...".

Een meer dan 60 jaar oud schrift komt op tafel: *Gerrit Bresser huiswerk,* volgeschreven met namen van mensen, die op hongertocht waren en in de Eper Breischool even konden uitrusten.

Een kleine geschiedenis om niet meer te vergeten.

Uitnodiging en agenda ledenjaarvergadering

De ledenjaarvergadering wordt op 17 november 2005 gehouden in 'De Rank', Torenstraat 15, Vaassen (achter de NH kerk aan de Dorpsstraat). Aanvang 19.30 uur (precies).

Agenda

1. Opening
2. Verslag van 18 november 2004
   N.B.: Zoals aangekondigd is voor ieder bij binnenkomst een exemplaar beschikbaar.
3. Jaarverslag secretaris
4. Jaarverslag penningmeester
   -verslag kascommissie
   -benoeming nieuw kascommissielid, aftredend is de heer P. Dikken
5. Bestuursverkiezing
   -Aftredend: E. de Jonge (stelt zich herkiesbaar)
   N.B.: Tegenkandidaten kunnen tot één uur vóór aanvang van de vergadering aangemeld worden bij de secretaris.
6. Mededelingen
7. Rondvraag
8. Sluiting

Na de vergadering is er een korte pauze.

Om circa 20.30 uur zal Dr. M. Franken een lezing houden over 'De laatste dagen van koningin Wilhelmina'.
Het Loo, de Kroondomeinen, de bewoners en het personeel van de Oranjeprinses worden onder de aandacht gebracht.

Inhoudsopgave

Een terug- en vooruitblik / De voorzitter	1
Mededelingen	2
Kozakken in de kerk / Lijda van den Bremen-Jonker	6
'Canadese' oorlogsherinneringen / Janny de Jong-van 't Land	9
Den Esschert (1) - een kleine geschiedenis van mens en plek / D. Snieder	13
Schenking	20
60 jaar geleden – uit het dagboek van Jan van 't Slot	21
De bom / mevrouw D. Bourgonje	23
Reactie op 'Broken Wings', nr. 151	26
Erfgoedplatform opent website	27
Ophef om het Vossenbroek (1) / Evert de Jonge	28
Pottenbakker Frans Slot / Dianne Andeweg-Hamer	33
Herinneringen aan mijn oma / Bert Nijkamp	46
Pannegies, een Veluws recept / Cees Wittekoek	49
Uit het Woordenboek van Epe	50
'De Cannenburch' / R.E. Taselaar	51
Gestolen geschiedenis: Hoe Em(p)se Empe werd / Evert de Jonge	53
Gerrit Bresser vertelt.... aan Lijda van den Bremen-Jonker	56
Uitnodiging en agenda ledenjaarvergadering	60